

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a eurasijských studií

Diplomová práce

2023

Bc. Marie Strnadová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a eurasijských studií

**Migrace a rozvoj: Vliv a dopady remitencí z Evropy a Ruska
do Arménie**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Marie Strnadová

Studijní program: Mezinárodní a teritoriální studia

Vedoucí práce: Mgr. Karel Svoboda Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1.8.2023

Marie Strnadová

Bibliografický záznam

Strnadová, Marie. *Migrace a rozvoj: Vliv a dopady remitencí z Evropy a Ruska do Arménie*. Praha, 2023. 89 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Karel Svoboda Ph.D.

Rozsah práce: 156 690 znaky (včetně mezer)

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu diplomové práce panu Mgr. Karlu Svobodovi Ph.D. za pomoc, nadhled, trpělivost a humor při vedení práce. Velký dík patří mým přátelům a milovaným za bezbřehou podporu a víru v zázraky.

Abstrakt

Migrace, transnacionalismus a remitence jsou jevy, kterým je v sociálních vědách věnováno mnoho pozornosti. V rámci remitencí je tato pozornost umocňována jejich ekonomickými dopady na hospodářství celých zemí. Má práce se věnuje sociálním vlivům a dopadům finančních remitencí na rodiny a celá společenství. Práce řeší, jak jsou jednotlivci, rodiny či celá společenství ovlivňována finanční pomocí, kterou zasílá jeden či eventuálně více příslušníků rodiny. Práce zkoumá pomocí polostrukturovaných hloubkových rozhovorů vlivy remitencí a „syndrom závislosti“ na nich. Práce ve své první, teoretické, části vysvětluje klíčové pojmy, se kterými bude pracovat – migrace, transnacionalismus, remitence, diaspora - jejichž vlivy bude následně v analytické části založené na polostrukturovaných rozhovorech zkoumat. Data jsou zpracována na základě kvalitativního přístupu, který umožňuje dostatečnou analýzu a vhled do dané problematiky. Závěr práce reflektuje poznatky získané z rozhovorů a vnímání migrantů a jejich rodinných příslušníků o vlivu remitencí a následně i „syndromu závislosti“ na nich.

Abstract

Migration, transnationalism and remittances are phenomena that receive a lot of attention in social sciences. As part of remittances, this attention is amplified by their economical impact on the economies of entire countries. My thesis is devoted to the social influences and impacts of financial remittances on families and entire communities. The work deals with how individuals, families or entire communities are influenced by financial aid sent by one or possibly more family members from abroad. Using semi-structured in-depth interviews, the work examines the effects of remittances and the "dependency syndrome" on them. In its first, theoretical part, the thesis explains the key concepts with which it will deal - migration, transnationalism, diaspora remittances - and whose effects it will subsequently examine in the analytical part based on semi-structured interviews. The data is processed on the basis of qualitative approach, which allows sufficient analysis and insight into the issue. The conclusion of the work reflects the knowledge obtained from the interviews and the perception of migrants and their family members about the effects of remittances and, consequently, the remittances' "dependence syndrome".

Klíčová slova

Arménie, remittance, migrace, transnacionalismus, diaspora, transnacionální rodina, finance

Keywords

Armenia, remittances, migration, transnationalism, diaspora, transnational family, finances

Název práce

Migrace a rozvoj: Vliv a dopady remitencí z Evropy a Ruska do Arménie

Title

Migration and Development: Influence and Impact of Remittances from Europe and Russia to Armenia

Obsah

Úvod.....	1
Cíle práce.....	2
Struktura a metody práce	3
Metodologie práce.....	5
Rozbor pramenů a literatury.....	6
Metoda sběru dat	7
Výzkumný vzorek	8
Charakteristika respondentů	9
Limits výzkumu	13
Etika výzkumu	14
Teoreticko konceptuální část.....	16
Diaspora: arménské diasporální aktivity.....	16
Transnacionalismus - migrace.....	21
Remittance a remitenční procesy	29
Aktuální ekonomická a remitenční situace v Arménii.....	33
Kontext arménské migrace	37
Arméni a migrace	37
Moderní historie arménské migrace.....	39
Kultura, identita, mentalita.....	41
Analytická část	45
Tendence emigrovat v kontextu	45
Motivace k emigraci.....	46
Finanční zajištění.....	46
Migrační síť.....	47
Bezpečnostní rizika	48
Oproštění se od kulturních tradic a zvyklostí.....	49
Za lepším životem	50
Transnacionální rodina.....	51
Být součástí dvou světů	52
Vykořenění	52
Adaptace a integrace	53
Ti, co zůstali.....	54
Vztah k nové zemi	56
Budoucnost	58
Člověk „bez domova“	58

Následující generace	58
Návrat.....	59
Vliv remitencí	61
Zvýšení životní úrovně	62
Odloučení.....	63
Závislost na remitencích	64
Závěr	69
Použitá literatura	72
Přílohy	77
Příloha č.1. – otázky pro respondenty přijímající remitence	77
Příloha č.2. – otázky pro respondenty zasílající remitence.....	77

Úvod

Migrace je nedílnou součástí našich každodenních životů a obklopuje nás jak v pracovních, tak v osobních sférách života. Fenomén migrace je starý jako lidstvo samo, přičemž migrační proudy vždy představovaly jeden z nejdynamičtějších rysů všech velkých civilizací.¹ Směry migračních toků se za historii lidstva mnohokrát změnilo, nicméně hlavní směr zůstává stále neměnný – míra rozvoje zdrojových a cílových oblastí. Migrace obyvatelstva je mimo jiné také téma, které velmi výrazně rezonuje společností, a to v negativním i v pozitivním kontextu.

Lidé často migrovali za lepší potravou či za lepšími klimatickými podmínkami. Důvody a způsoby dnešní migrace mohou být zdánlivě jiné, nicméně jejich primární příčina se nezměnila – migrace výrazně ovlivňuje ekonomický i sociální rozvoj jak v zemích, odkud migranti pocházejí, tak v zemích cílových.² Migrace má velmi často za cíl zlepšit situaci dané migrující osoby, či společnosti. Nicméně migrace napomáhá mimo jiné ke zlepšení rozvoje ekonomiky země, do které migrant putuje a obzvláště v takových, kde je vysoké číslo stárnoucí populace, kde může migrace dlouhodobě podpořit růst HDP díky doplnění nedostatku pracovních sil či napomůže k vyšší produktivitě a inovacím. Migrační toky můžeme rozdělit do dvou základních tendencí, které směřují mezinárodní migraci z rozvojových zemí do zemí ekonomicky rozvinutých – kvalifikovaní lidé emigrují ze zemí, kde dané vzdělání a dovednosti nenajdou dostatečné uplatnění nebo ocenění (např. lékaři). Zatímco méně kvalifikovaní migranti se většinou rekrutují ze zemí, kde sice vzdělání a kvalifikace mohou být významně oceňovány, ale jejich dosažení je nadmíru obtížné (nízká kapacita univerzit, příliš vysoké náklady, komplikovaná dostupnost atd.).³ Mezinárodní migrace mívá široce pojímaný

¹ Stojanov Robert, Strielkowski Wadim, Drbohlav Dušan, „Pracovní migrace a remittance: současné trendy v době ekonomické krize“, *Geografie, ročník*, 116, číslo 4, 2011, str. 375.

² Stříbrná Adriana, „Sociální remittance migrantů z oblasti Blízkého východu žijících v České republice“, *Tváře migrace, project SDGs and Migration - Multipliers and Journalists Addressing Decision Makers and Citizens in the EU*, 2019, str.1.

³ Stojanov Robert, Strielkowski Wadim, Drbohlav Dušan, *Pracovní migrace a remittance: Současné trendy v době ekonomické krize*, str. 375 – 376.

ekonomický význam a dopady na její hlavní aktéry – tj. na samotné migranty, na zemi cílovou a zemi zdrojovou.⁴ A to samé platí o remitencích.

Migrace a rozvoj s ní spojený je a bude aktuálním a nadále zkoumaným jevem, jelikož je nedílnou součástí společnosti, nicméně má práce se tomuto jevu bude věnovat v kontextu remitencí, které v návaznosti na migraci stále stoupají a ovlivňují jak zemi a společenství ze které proudí, tak destinaci, ve které jsou přijímány. Remittance se mohou zdát jako pozitivní aspekt migrace - rozvojové země dostávají pomocí krajanů finanční prostředky do své ekonomiky, rodiny a díky šikovnosti a altruismu blízkých a organizací pro to vytvořených mohou zlepšit svůj životní standard. Dále země, do kterých migranti míří, mohou být obohaceny o novou pracovní sílu a nové, odlišné pracovní postupy a nápady. Nicméně i fenomén finančních remitencí skýtá mnohá úskalí a negativní aspekt. Mnoho zkoumání a vědeckých prací se věnuje a věnovalo vlivu finančních remitencí zejména na celou ekonomiku a rozvoj země, odkud jednotlivec migruje či země, ve které se rozhodl žít či pracovat. Již méně pozornosti bylo věnováno problematice a vlivu finančních remitencí v rámci sociálního vlivu a rodinných vazeb.

Cíle práce

Cílem práce je přiblížit problematiku migrace a remitencí spojených s ní na případě arménské diaspory a finančních prostředků, které jsou zasílány do domovské země. Práce si klade za úkol podrobit analýze životy transnacionálních rodin a lidí, kteří žijí na dvou či více místech najednou a zmapovat výhody a nevýhody transnacionálního života, a to jak po finanční, tak po sociální stránce. Prostředkem tohoto výzkumu jsou remittance, které budou sloužit jako nástroj, jehož prostřednictvím bude možno vyjádřit mimo jiné vliv migrace a transnacionálního stylu života na jednotlivce, rodiny i celá společenství. Mnou zkoumané společenství bude arménská diaspora a obyvatelé žijící v Arménii, kteří jsou zároveň příjemci remitencí od svých příbuzných či přátel ze zahraničí. Práce bude prostřednictvím transnacionalismu zkoumat proces vlivu a dopadu finančních remitencí.

⁴ Drbohlav Dušan, *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – remittance (rozvoj)* (Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015), str. 27.

Práce a výzkumné šetření v jejím rámci se snaží odpovědět na následující otázky 1) Jaký je sociální vliv finančních remitencí na jejich příjemce v Arménii? 2) Jaké jsou dopady remitencí v rámci „syndromu závislosti“ na arménskou společnost?

Na tyto otázky odpovídám v rámci výzkumu případové studie, který budu provádět prostřednictvím rozhovorů jak se členy diaspory, tak s příjemci remitencí v domovské zemi a prostřednictvím dostupné literatury na danou tematiku. Analýza vychází z deseti polostrukturovaných rozhovorů, které proběhly od ledna do března roku 2023. Pro svůj výzkum jsem si zvolila skupinu pěti osob arménského původu momentálně žijících a pracujících na území Evropské unie a Ruské federace, kteří zasílají svým příbuzným či známým finanční a materiální podporu a skupinu pěti osob žijících v Arménii, kteří jsou zároveň příjemci finanční či jakékoliv jiné pomoci od svých rodinných příslušníků či přátel ze zahraničí.

Důvodem výběru práce je neustále aktuální téma stále se rozvíjejícího fenoménu migrace, které je však málokdy zkoumáno v kontextu remitencí a jejich sociálního dopadu na příjemce v domovské zemi. V posledních letech, kdy stoupají počty migrantů v ekonomicky rozvinutých zemích, stoupá také množství zasílaných remitencí do zemí původu migrantů. Pro svůj výzkum jsem si zvolila arménskou diasporu, jelikož je proslulá svou historickou tendencí zasílat do své domoviny materiální i finanční podporu, což bylo mimo jiné velmi znatelné během války v Náhorním Karabachu v roce 2020. Důležité je také zmínit, že část mé rodiny pochází z Arménie a jsem tedy částečně také součástí diaspory žijící v zahraničí, což, jak se domnívám, mi umožňuje specifický vhled do této problematiky. Unikátnost arménské diaspory a historie zasílání remitencí do země původu je tak tradičním a typickým rysem arménské kultury, že je dle mého názoru hodno pozornosti a výzkumu.

Struktura a metody práce

Práce má následující strukturu: První kapitola je věnovaná teoreticko-konceptuální části, která má za úkol spojit a vysvětlit propojení fenoménu migrace a rozvoje s ohledem na remittance. V této části budou vysvětleny klíčové pojmy, které je nutno definovat k plnému pochopení práce. Druhá kapitola bude pojednávat o kontextu arménské migrace. Práce nemá v úmyslu mapovat arménskou migraci do jejího prvopočátků, a proto se budu soustředit na pět zásadních historických milníků arménské migrace v moderní historii.

V této části zmapuji arménskou novodobou migraci a její vlny, které rozdělují do pěti zásadních historických milníků – vlnu následovanou po zemětřesení ve městech Spitak a Gjumri v roce 1988, reakci na válku v Náhorním Karabachu v letech 1991 - 1994, po rozpadu Sovětského svazu a po vyhlášení samostatnosti Arménie v roce 1991, během ekonomické krize v roce 2008 a poslední v reakci na znovupropuknutí konfliktu v Náhorním Karabachu v roce 2020. Ve třetí kapitole jsou vytyčeny jasné metodologické postupy, které jsou použity k vytvoření potřebné k analýze. Čtvrtá kapitola je analýzou a interpretací dat, které jsem nasbírala v rámci polostrukturovaných rozhovorů s deseti respondenty a doplnila o dostupnou literaturu na dané téma. Pět respondentů je součástí arménské diaspory a zasílají finance či jinou materiální pomoc do své země původu a dalších pět respondentů jsou příjemci v Arménii, kteří bývají mnohdy zcela závislí na zasílané pomoci ze zahraničí. Pomocí své analýzy zodpovídám mnou předem určené výzkumné otázky a to 1) Jaký je vliv finančních remitencí na jejich příjemce v Arménii? 2) Jaké jsou dopady remitencí v rámci „syndromu závislosti“ na arménskou společnost? Poslední, pátá kapitola, shrnuje výsledky výzkumu a uceleně odpovídá na předem stanovené výzkumné otázky.

Jako metodu, pomocí které jsem vypracovala svou analýzu, jsem si zvolila případovou studii. Pro metodu případové studie jsem se rozhodla, jelikož se jedná o detailní analýzu jednoho případu, který byl zvolen jako objekt výzkumu, jehož prostřednictvím nezkoumám jev samotný a konkrétní, ale získávám obecnější teoretický popis konkrétního jevu a nacházím obecnější teoretické poznatky.⁵ Případová studie zkoumá vliv migrace na rozvoj v Arménii. Nástrojem, který jsem zvolila pro svou práci a který má určovat vliv migrace na arménskou společnost, jsou remittance. Cílem práce není zkoumat vliv remitencí na celkovou ekonomiku, ale sociální vliv na jednotlivé členy společnosti, rodiny či společenské skupiny. Prostřednictvím tohoto detailního zkoumání jednoho případu chci vytvořit obecnější teoretické rámce a poznatky, které mohou být aplikovány či zohledňovány při dalším zkoumání migrace, vlivu migrace a remitencí či transnacionalismu. Ve své případové studii zohledňuji celkový kontext (sociální, politický, historický) událostí či objektů a zároveň poskytuji komplexní obrázek jevu a problematiky, kterou zkoumám.⁶

⁵ Beneš Vít, Petr Drulák, *Metodologie výzkumu politiky*, (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2019), str. 99.

⁶ Beneš Vít, Petr Drulák, *Metodologie výzkumu politiky*, str. 99.

Předmětem výzkumu mé práce je vliv remitencí na společnost, a to jak na tu, která se nachází v dané zemi, kde jsou remitence přijímány, tak na tu, která je zasílá ze zahraničí. Pro tento předmět výzkumu jsem zvolila jako objekt výzkumu arménskou diasporu, která zasílá remitence do své domovské země a příjemce v jejich domovské zemi. Případ výzkumu je časově ohraničen na moderní historii, kterou v rámci práce chápu jako časový úsek od roku 1988 (od zemětřesení ve městech Gjumri a Spitak) až do roku 2020 (poslední velký aktivní konflikt v Náhorním Karabachu). Tento časový úsek byl zvolen pro svoji aktuálnost a je ohraničen významnými migračními momenty arménské moderní historie.

Metodologie práce

Hlavní a stěžejní data pro svou práci, která jsou použita především v kapitole, kde se věnuji analýze dopadu remitencí na arménskou společnost, zahrnují polostrukturované rozhovory s osobami, které ze zahraničí zasílají remitence a těmi, kteří jsou v Arménii jejich příjemci. Práce vychází z deseti polostrukturovaných rozhovorů, které proběhly v rozmezí od ledna do března roku 2023. Většina rozhovorů nemohla být realizována prezenční formou, proto jsem pro rozhovory využila internetové komunikační sítě. Dva rozhovory však vznikly v České republice, v Praze. Většina rozhovorů proběhla v arménštině či ruštině, jeden proběhl částečně i v českém jazyce. Domnívám se, že možnost vedení rozhovoru v arménštině napomohla k větší otevřenosti respondentů a komplexnějšímu pochopení jejich vyjadřování jak verbálnímu, tak nonverbálnímu. Rozhovory se zaměřovaly na téma remitencí, tedy finanční a jiné materiální pomoci, které je ze zahraničí zasílána do Arménie. Otázky se dotýkaly problematiky odloučení, zlepšení/zhoršení životní úrovně rodiny či jednotlivce, hodnocení transnacionálního života a problematiky závislosti na příjmu remitencí. Otázka vlivu remitencí může být vnímána rozdílně na základě věku, pohlaví a příslušné sociální skupiny, proto jsem se snažila o zahrnutí co nejširší skupiny respondentů – různých věkových skupin, pohlaví a se zkušeností z různých zemí. Cílem práce je zmapovat životní zkušenosti jednotlivců a použít je ke komplexnějšímu pochopení problematiky vlivu remitencí a to především ze sociální stránky, které je na rozdíl od té ekonomické věnováno na akademické půdě méně pozornosti.

Jelikož má rodina částečně pochází z Arménie má pozice výzkumníka mohla být tímto faktem ovlivněna, nicméně se domnívám, že jsem byla při vedení rozhovorů a během analýzy,

kteřé je obsahem diplomové práce maximálně objektivní a v rámci možností jsem do analýzy nezahrnovala citové či emoční vjemy nabyté během rozhovorů.

Z celkového počtu deseti respondentů bylo pět žen a pět mužů. Mezi výzkumným vzorkem byli tři vysokoškolsky vzdělaní respondenti (dva na jerevanské univerzitě, třetí vystudoval vysokou školu v Ruské federaci). Čtyři respondenti mají ukončené středoškolské vzdělání a zbytek má ukončené základní vzdělání. Respondenti se nachází ve věkové kategorii od 32 let do 64 let. Žádný z respondentů si nepřál být konkrétně jmenován a nechtěl uvést své přesné bydliště a či konkrétní pracovní pozici. Tento požadavek ve své analýze respektuji a nikoho nejmenuji a neuvádím žádné konkrétní osobní informace, které by respondenty mohly kompromitovat.

Rozbor pramenů a literatury

V rámci práce jsem používala jak české, tak anglické, a ruské publikace, ze kterých jsem čerpala.

V teoretické části práce jsem čerpala z hojného množství prací a článků, které byly přístupné v rámci vědeckých, sociologických a ekonomických publikací. Jevům jako migrace, diaspora a remittance byla na akademické a vědecké půdě věnována pozornost odnepaměti ale problematice transnacionální rodiny, sociálních vlivů remitencí na společnost či jednotlivce, odloučení od rodiny či „syndromu závislosti“ na remitencích se literatura věnuje přibližně až od poloviny století, a ne v tak široké míře jako samotným migračním jevům.

Teoretická část práce se opírá o nejrozšířenější definice pojmů jako je diaspora, migrace, transnacionalismus a remittance. Pro účely práce jsem se rozhodla převážně vycházet z prací Williama Safrana, který přišel s nejstarší definicí diasporu a sociologa Gabriela Sheffera, který definuje diasporu jako skupinu lidí, která klade důraz na svou odlišnost v rámci okolní skupiny, ve které aktuálně žije. Práce však dále pracuje se současnou literaturou, která mimo diasporu samotnou zkoumá i „diasporální jednání“. Podle Weinar Agnieszky není členem diasporu každý migrant, ale pouze ten, který udržuje vztahy s původní vlastí.

Remittance, jako finanční a materiální podpora zasílána do země původu krajany, jsou mou prací pojaty převážně prostřednictvím výkladu Dušana Drbohlava, který nabízí jak negativní, tak pozitivní pohled na tento fenomén. Nicméně remittance mohou mít více podob

a tím pádem i různé druhy vlivů. V posledních desetiletích je zkoumán i vliv takzvaných „sociálních remitencí“, které můžeme chápat jako myšlenky, způsoby jednání, identity a sociální kapitál, které plynou z komunit v hostitelských zemích komunitám v zemích původu, kterým se v odborné literatuře nejvíce věnuje profesorka Levitt Peggy. Avšak kombinace finančních remitencí a sociálního vlivu na společnost a rodiny je v současné literatuře zkoumána minimálně či okrajově. Stejně tak jako „syndrom závislosti“ na finančních remitencích a tím pádem malá motivace k práci, studiu či seberozvoji. Má práce má být přínosem v této neprobádané části vlivů remitencí a to ne na ekonomickou sféru země ale v rámci společenské a rodinné roviny.

Jak jsem již výše zmínila téma ekonomického vlivu remitencí je ve vědecké literatuře poměrně hojně zastoupeno a domnívám se, že i aktuálně zpracováno. Nejrelevantnější informace, které braly v potaz i nejaktuálnější světové dění a to jak pandemii Covid-19, tak válku na Ukrajině, jsem našla na webových stránkách Mezinárodního měnového fondu, kde bylo přístupno dostatečné množství publikací věnujících se ekonomickému vlivu remitencí.

V analytické části práce jsem vycházela z rozhovorů vedených s respondenty, které jsem doplnila o publikace věnující se migraci, jejímu vlivu a transnacionální rodině. Většina těchto publikací, stejně jako má práce, vycházela z rozhovorů s respondenty a informátory.

Cílem práce je pokrýt v literatuře minimálně probádané vlivy finančních remitencí na sociální vztahy v rámci rodiny a „syndromu závislosti“ na zasílaných finančních prostředcích z ciziny.

Metoda sběru dat

Pro svou analýzu a sběr dat jsem si zvolila jako metodu kvalitativního sociologického výzkumu hloubkový polostrukturovaný rozhovor. Hloubkové polostrukturované rozhovory jsou pro cíle mé práce ideální metodou výzkumu, kterou je možno dosáhnout získání co nejvíce potřebných dat v rámci určité flexibility, kterou tento druh rozhovoru nabízí.

Polostrukturovaný rozhovor obsahuje připravené otázky, důsledně a systematicky směřující k identifikaci výzkumných témat pomocí příštích detailních odpovědí.⁷ V rámci

⁷ Mišovič Ján, *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*, (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2019), str. 80.

otázek byla vytvořena osnova dotazů a jejich témat, která slouží jako pomoc při dodržování struktury rozhovoru a jeho časovému průběhu.

Polostrukturovaný rozhovor v rámci mé práce chápu jako rozhovor vedený s respondentem na základě určitých předem daných a připravených otázek, které jsou však návodné a spíše slouží k navození všeobecných tematických okruhů. Cílem otázek je zadat konkrétnější téma rozhovoru, nicméně je zároveň důležité nepřerušovat respondenta, pokud se rozhodne odpověď rozvést. Jádro jednotlivých otázek je tedy jasné a předem určené. Otázky jsou však jen návodné, a proto umožňují prostor pro reakci respondenta. V případě, že se respondent rozhodl dané otázce či tématu více a komplexněji věnovat, byl mu dán prostor a jeho komplexnější odpověď byla přivítána a mnohdy i dále rozvíjena. Tato technika neslouží jako neutrální způsob získání racionálních odpovědí a k odhadování nesporné pravdy, spíše usiluje o charakteristiku událostí, reality, kterou aktér formuje na základě situace rozhovoru.⁸ Mnoho otázek i odpovědí vzniklo bez přípravy na základě vyplynutí ze situace a rozhovoru v rámci interakce respondenta s výzkumníkem.

Ve vedení takového rozhovoru je důležité, aby výzkumník bral v potaz sociální, kulturní a mentální zázemí informátora. Stejně tak je důležité věnovat pozornost že respondent může být ovlivněn různými vlivy – sociálními, politickými, genderovými a dalšími, čímž může být jeho úsudek zkreslený nebo ovlivněný. Proto je velmi důležité získaná data následně podrobit kritickému zhodnocení ze strany výzkumníka, jelikož se mnohdy může stát, že z důvodu snahy říci výzkumníkovi to, co chce slyšet, může respondent odpovídat nepravdu či zkreslovat realitu. Na základě zkušeností s transnacionální rodinou a znalostí arménského jazyka se domnívám, že nedůvěřivost a skepticismus byl u respondentů mé analýzy minimalizován.

Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek respondentů, které jsem zahrnula do své analýzy jsem hledala v rámci arménské diaspory v západní Evropě, České republice a Ruské federaci. Metoda výběru výzkumného vzorku je záměrný (účelový) výběr. V rámci této metody jsem výběr vzorku vybrala sama a vycházel čistě z mého záměru. Na metodu záměrného (účelového) výběru

⁸ Mišovič Ján, *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*, str. 81.

jsem navázala takzvanou technikou „sněhové koule“ (snowball), která mě přes jednoho informátora přivedla k informátorům dalším, které jsem sice mnohdy znala z doslechu, nicméně jsem s nimi nikdy dříve nebyla v užším kontaktu. Metoda „sněhové koule“ spočívá ve vyhledání jednoho informátora, který mě následně přivedl k dalším informátorům, se kterými bylo možno udělat rozhovor a byli vhodní pro účely mé analýzy. Hlavním důvodem pro uplatňování metody „sněhové koule“ je navázání kontaktu s výběrovým souborem, který je rozsáhlejší a heterogennější než ten, který je možno získat prostřednictvím různých center apod., případně zodpovězení otázek (týkajících se např. prevalence, charakteristik, následků, sítí apod.), na něž není možné poskytnout odpověď pomocí jiných metod (např. šetření, systémy vykazování apod.).⁹

Vzhledem k tomu, že jsou Arméni národ soudržný a v cizině velmi propojený, a to i přes velké vzdálenosti, proběhla metoda „sněhové koule“ bez větších problémů a jeví se jako ideální výběr metody pro získání co nejvíce potřebných dat pro naplnění cílů mé práce.

Mnou vybraní respondenti museli splňovat níže uvedená pro mou práci klíčová, předem daná kritéria:

- 1) Být starší osmnácti let
- 2) Být součástí transnacionální rodiny či společenství
- 3) V případě, že se jednalo o remitující jedince, tedy ty, kteří zasílali finanční pomoc do své země původu, tak museli být v kontaktu se svou vlastní a členy rodiny v ní
- 4) V případě, že se jednalo o příjemce remitencí, tak museli mít aspoň jednoho člena rodiny v zahraničí (v kontextu mé práce západní Evropa, Česká republika a Ruská federace), odkud jim byla zasílána finanční pomoc
- 5) Narodit se v Arménii

Charakteristika respondentů

Mnou vybraný výzkumný vzorek čítá dohromady deset respondentů, kteří všichni pocházejí z Arménie a současně jsou všichni součástí transnacionálního světa (alespoň jeden člen rodiny – pokud ne oni sami – se momentálně nachází v zahraničí a zasílá finanční podporu své rodině

⁹ Miovský Michal, Hartnoll Richard, ed., *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: snowball sampling*, (Praha: Úřad vlády ČR, 2003), str. 19.

a blízkým). Část mého výzkumného vzorku, přesněji jedna polovina, se momentálně nachází v Arménii a jsou příjemci remitencí. Druhá část respondentů jsou remitenti, kteří se aktuálně nacházejí v cizině (někteří s úmyslem se co nejrychleji vrátit do země původu, jiní s myšlenkou zůstat v zemi do které emigrovali, popřípadě sem přivést i svou rodinu). Věkové rozmezí respondentů se pohybuje od 31 let až do 70 let. Informanti v Arménii jsou většinou rodiče či prarodiče emigrantů, kteří zůstali v Arménii. Pro svou analýzu jsem se rozhodla vybrat vzorek migrantů první generace, kteří do ciziny odjeli jako dospělí nebo jako velmi mladí. Genderové rozdělení je dle mého mínění vyvážené. Práce zahrnuje pět mužů a pět žen. Teritoriální rozdělení respondentů je velmi různorodé. Ti respondenti, kteří zasílají peníze do Arménie se nacházejí v západní Evropě (Francie, Německo), v České republice a v Ruské federaci, zatímco respondenti, kteří jsou příjemci remitencí, se všichni nacházejí v Arménii, nicméně nejsou ze stejného města, sociální skupiny a ani nevykonávají stejné povolání. Klíčové pro výběr respondentů bylo, aby ti, kteří se rozhodli emigrovat či dlouhodobě pobývat pracovně v zahraničí, byli stále v kontaktu se svou rodinou v Arménii a zasílali své rodině finanční pomoc. Většina respondentů si přála zůstat anonymními, a tak jsem se rozhodla pro kompletní anonymizaci všech informátorů. Informace, které nebudu měnit či neuvádět je pohlaví, věk, místo odkud informátor pochází (pokud se jedná o Arménii) nebo místo odkud zasílá remittance (pokud je v zahraničí) a dosažené vzdělání. Rozhodla jsem se neuvádět příjmení informátorů a změnila jsem jejich křestní jména.

Tabulka č. 1. – základní informace o respondentech – *Respondenti v Arménii přijímající remittance*

Anonymní jméno	Pohlaví	Věk	Stav	Místo pobytu	Vzdělání	Povolání	Vztah k remitentovi
Ripsime	Žena	64 let	Vdaná	Jerevan	Středoškolské	Žena v domácnosti	Manžel
Armine	Žena	50 let	Svobodná	Gjumri	Vysokoškolské	Profesorka na univerzitě	Sestra
Garik	Muž	32 let	Ženatý	Odzun	Základní	Prodavač na trhu	Teta (z otcovy strany)

Gohar	Žena	54 let	Rozvedená	Jerevan	Základní	Recepční	Syn
Vahe	Muž	35 let	Ženatý	Jermuk	Středoškolské	Ochranka	Otec

Tabulka č.2 – základní informace o respondentech - *Respondenti zasílající remittance*

Anonymní jméno	Pohlaví	Věk	Stav	Místo pobytu	Vzdělání	Povolání	Délka pobytu v cizině
Rafael	Muž	64 let	Ženatý	Francie	Středoškolské	Realitní makléř	Šest let
Maria	Žena	35 let	svobodná	Německo	Vysokoškolské	Projektová manažerka	Deset let
Larisa	Žena	63 let	rozvedená	Česká republika	Vysokoškolské	Podnikatelka	Dvacet osm let
Gevorg	Muž	35 let	Ženatý	Francie	Středoškolské	Cukrář	Osm let
Razmik	Muž	57 let	Ženatý	Ruská federace	Základní	Stavař	Deset let (s přestávkami)

Zdroj: Vlastní zpracování na základě rozhovorů vedených s jednotlivými respondenty

Pro ucelený a komplexní obrázek jsem se rozhodla nastínit vazby a vztahové pozadí mých informátorů pro lepší pochopení výsledků analýzy práce.

Ripsime a Rafael

Ripsime je šedesáti čtyř letá žena žijící celý svůj život v Jerevanu. Má čtyři děti a celý svůj život zasvětila jejich výchově. Postupem času se všechny děti rozhodly i se svými rodinami emigrovat do zahraničí. Nejstarší syn se jako první rozhodl emigrovat do Ruské federace (kvůli zdravotním problémům) a následně začal v Moskvě pracovat. Časem se rozhodl emigrovat do

Francie, kam ho následovali i ostatní sourozenci s rodinami. Posledním členem rodiny, který se rozhodl opustit Arménii, byl její muž Rafael. Bohužel Ripsime doposud nedostala vízum, a tak jako jediný člen rodiny, o kterou se celý život starala zůstala sama v Arménii bez jakýchkoliv prostředků či pracovní historie, která by jí napomohla nalézt práci. Ripsime je tedy dnes příjemkyní remitencí od svého muže Rafaela, který jí zasílá peníze ze zahraničí. Oba dva tvrdí, že se jedná o styl života, který je dočasný a krátkodobý. Nicméně trvá již dva roky a nevypadá to, že by Ripsime v nejbližší době dostala vízum. Rafael občas jezdí za svou ženou do Arménie, jejich děti však kvůli dokumentům nemohu.

Armine a Maria

Armine je padesátiletá svobodná žena bez dětí, která žije ve městě Gjumri. Vystudovala vysokou školu v Jerevanu a momentálně pracuje na univerzitě. Během svého života se starala o nemocnou matku a vyrůstající sestru. Sestra se po smrti obou rodičů rozhodla odjet za prací do zahraničí a její sestra Armine zůstala sama v Arménii. Dnes jí její sestra Marie zasílá z Německa finanční podporu. Armine na remitencích sice není závislá, jelikož má stálý příjem, nicméně jí pomáhají zlepšit její životní standard. Maria jezdí do Arménie za svou sestrou aspoň jednou do roka.

Garik a Larisa

Garik je třiceti dvou letý muž s manželkou a jedním potomkem. Pochází z Odzunu, kde dodává a prodává ovoce a zeleninu. Jeho teta velmi intenzivně participovala na jeho výchově a mají spolu velmi úzký vztah. Larisa se rozhodla studovat v Jerevanu a v devadesátých letech odjela do Evropy, a nakonec se rozhodla usadit v České republice. Momentálně posílá Garikovi a jeho rodině remittance, které byly potřebné především během koronavirové krize a po válce v Náhorním Karabachu, kdy se výrazně zvýšily náklady na život. Nicméně bývaly doby, kdy Garik se svým otcem posílali finanční prostředky Larise do České republiky. Larisa do Arménie již vůbec nejedí. Se svou rodinou je v kontaktu pouze pomocí telefonátů a sociálních sítí.

Gohar a Gevorg

Gohar je matkou dvou dětí a žije v Jerevanu. Její syn Gevorg se rozhodl odstěhovat do Francie i se svou ženou, kde založili rodinu. Momentálně pracuje jako cukrář a zasílá finanční podporu své matce, která pracuje jako recepční v hotelu, nicméně její plat není velký. Gohar je

rozvedená a kvůli tomu nemá příliš dobré vztahy v rodině a v poměrně mnoha věcech se musí spolehnout pouze sama na sebe. Gevorg do Arménie nejezdí (od svého odjezdu v Arménii nebyl) ale jeho matka ho aspoň jednou do roka jezdí navštívit do Francie.

Vahe a Razmik

Vahe je třiceti pěti letý muž, který pochází z města Jermuk. Pracuje jako ochranka a občas si o víkendech přivydělává různými brigádami. Jeho otec jezdí do Ruské federace na kratší či delší, většinou sezónní, práce. V cizině pracuje převážně jako stavař. Vahe má dvě malé děti a manželku, která pracuje v dětském vzdělávacím zařízení. Jejich plat tak dohromady není příliš velký, a proto by si bez otce nemohli dovolit vlastní bydlení a auto. Momentálně Vahe se svou rodinou žijí s Razmikem a jeho ženou v jedné domácnosti a se chystají postavit si svůj dům a do něj se následně přestěhovat. Razmik je otcem dohromady svou synů. První syn, starší, je již finančně zajištěn a bydlí se svou rodinou v domě, který jim Razmik postavil. Momentálně se Razmik chce postarat i o mladšího syna. Razmik jezdí do Arménie poměrně často.

Limity výzkumu

Každý kvalitativní výzkum je určitým odrazem samotného výzkumníka či jeho možností v čemž mohou spočívat mnohé limity práce. Je zcela zřejmé, že práce bude ovlivněna samotným výzkumníkem, jeho zkušenostmi, prostředním, ze kterého pochází a životními situacemi, se kterými se měl možnost za svůj život setkat. Limity své práci si uvědomuji, a proto se snažím je ve své práci maximálně eliminovat, je ale důležité zmínit možnost jejich přítomnosti v diplomové práci.

Dalším pozitivním faktorem je možnost vedení rozhovorů v arménském či ruském jazyce bez potřeby překladatele. Mnozí Arméni sice ovládají anglický jazyk (někteří z mých respondentů i český jazyk) ale možnost vedení rozhovorů v jejich rodném jazyce byla jednoznačně velkou výhodou, jelikož se domnívám, že mnozí Arméni mají jak z historické zkušenosti, tak z kulturních zvyků velmi často tendenci k podezřívavosti a velké opatrnosti v rozhovoru s cizími lidmi. Mnozí respondenti prokázali větší důvěru a otevřenost, když jsem se jim svěřila příběhem své rodiny, která měla stejné či podobné transnacionální zkušenosti jako oni sami.

Limitem mé případové studie je jednoznačně teritoriální zaměření. Respondenty do své práce jsem vybírala na základě svého okolí a znalosti jednotlivých příběhů. Snažila jsem se vybrat takové respondenty, kteří byli od sebe co nejvíce odlišní, a to jak sociálně, tak i vzděláním. Avšak, jak je již patrné z názvu mé práce, tak jsem do své analýzy nezahrnula Severní Ameriku, kde se nachází jedna z největších arménských diaspor, ale pouze západní a střední Evropu (Německo, Francii a Českou republiku) a Ruskou federaci. Ve svém okolí jsem bohužel nenašla nikoho, kdo by v Severní Americe bydlel a zasílal remittance do domovské země a byl zároveň ochoten zodpovědět mé otázky v rámci analýzy. Uvědomuji si tento limit práce. Domnívám se ale, že v každém případě bych nebyla sto obsáhnout ve své práci všechny diaspory a arménské komunity žijící v cizině, a proto jsem se rozhodla vytvořit analýzu, která se bude soustřeďovat ve velmi širokém pojetí na Evropu a diaspory v ní žijící. Dalším limitem práce může být omezenost výběru vzorku, který čítá dohromady deset respondentů a nepostihuje generaci mladší dvaceti pěti let.

Domnívám se, že i přes své limity má práce a její výsledky co nabídnout v rámci výzkumného bádání v sociálních vědách a výzkumu migrace a transnacionalismu v kontextu remitencí a jejich vlivu na společnost.

Etika výzkumu

Pro mou práci a výzkum je velmi důležité držet se základních etických pravidel, aby účastníci rozhovorů a informátoři nebyli vystaveni zneužití svých informací, které s výzkumníkem sdíleli během rozhovorů.

Má práce se řídila níže uvedenými základními etickými principy v oblasti sociálně-vědních výzkumů:

Tabulka č.3 – základní etické principy

1. Informovaný souhlas s účastí na rozhovorech
2. Ne/zatajení informací účastníkům
3. Svoboda odmítnutí účasti na výzkumu či nedopovězení na určité otázky
4. Anonymita
5. Zaručení nepoškození

6. Nestrannost ze strany výzkumníka
7. Pravdivost, nezkreslování
8. Pořizování záznamů se svolením

Zdroj: Zpracováno na základě článku Josefa Smolíka Základy metodologie: Lekce 12: Etika vědeckého výzkumu.¹⁰

Účast ve výzkumu byla založena na dobrovolnosti. Všichni informátoři byli obeznámeni s tím, že jejich identita zůstane anonymní a jejich křestní jména budou změněna, a proto k diplomové práci nejsou přiloženy přepisy rozhovorů, jelikož by mohly narušit anonymitu respondentů. Dále byli respondenti informováni o cílech a motivaci a záměrech práce z důvodu naprosté transparentnosti získávání informací. Rozhovory byly nahrávány, s čímž všichni informátoři na začátku rozhovoru souhlasili. Nahrávky ale zůstávají přístupné pouze výzkumníkovi. Informovaný souhlas s pořizováním rozhovorů byl výzkumníkovi poskytnut ústně a byl nahrán na nahrávací zařízení.

¹⁰ Smolík Josef, „Základy metodologie: Lekce 12: Etika vědeckého výzkumu“, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie, 2020, str. 10 – 11.

Teoreticko konceptuální část

V posledních třiceti letech začínáme lidskou mobilitu spojovat s moderní globalizací. Přestože je globalizace politickým, sociálním, kulturním a technologickým fenoménem, jsou zdůrazňovány především její ekonomické dopady v kontextu pochopení mezinárodní migrace.¹¹ Migrace je sice jevem, který je studován a zkoumán kvůli své neodmyslitelné historické přítomnosti, nicméně až v posledních desetiletích dochází ke zvýšené pozornosti migrace v kontextu transnacionalismu. Zkoumání se tedy ubírá dvěma směry a analyzuje jak začleňování migranta v nové zemi, tak stálé vazby na zemi původu, což dává vzniknout takzvanému fenoménu transnacionalismu. Propojení migranta se dvěma světy navazuje na proces začlenění v nové zemi a může také započnout proces nové vazby na zemi domovskou, a to například pomocí remitencí zasílaných do země původu. Remitence mohou mít různý charakter, mohou být hmotné, avšak i sociální. Remitence mohou zásadně měnit dynamiku ekonomiky v domovské zemi migranta, kam jsou zasílány, ale také charakter a úroveň společností či jednotlivců, kteří jsou jejich příjemci. Výrazy jako migrace, transnacionalismus, diaspora a remitence jsou pojmy, které je v rámci mé práce potřeba definovat a správně pojmenovat, jelikož jejich definování je klíčové k pochopení analýzy vlivu a dopadu remitencí na arménskou společnost.

Diaspora: arménské diasporální aktivity

Diasporální migrace je typ migrace, který se během dvacátého prvního století nejvíce rozšířil.¹²

Pojem diaspora je nejvíce spojován s komunitou židů, Arménů a Řeků. Od skupin imigrantů se na začátku šedesátých let dvacátého století převážně očekávalo, že se budou v rámci společnosti asimilovat do nové společnosti. To se ale během sedmdesátých let

¹¹ Sean Mckenzie, Cecilia Menjivar, „The meanings of migration, remittances and gifts: views of Honduran women who stay“, *Global Networks: a Journal of Transnational Affairs*, Volume 11, Number 1, str. 65.

¹² Shuval T. Judith, „Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm.“ *International Migration*, Volume 38, 2000, str. 41.

prokázalo jako nevyhovující a začaly se čím dál tím více vyskytovat skupiny sdružující jednotlivé menšiny v jednotlivých státech.¹³ S nejrozšířenější a v rámci moderní historie nejstarší definicí diaspory přišel sociolog Gabriel Sheffer v roce 1986, kdy popsal pojem diaspora jako skupinu lidí, která klade důraz na odlišnou kolektivní identitu v rámci své skupiny od okolní společnosti, jež je nezávislá na aktuálně obývané zemi.¹⁴ Nejcitovanější a nejrozšířenější verzi definice diaspory si připsal William Safran, který popisuje jev diaspory jako skupinu lidí, jejíž členové 1) Byli z jednoho místa rozmístěni do více míst mimo svou domovskou zemi. 2) Udržují si kolektivní paměť, vize a mýty o své domovské zemi a jsou pyšní na její historické úspěchy. 3) Věří, že nejsou a nikdy nebudou součástí společnosti v hostitelské zemi a cítí se být vyloučeni z hostitelské společnosti. 4) Domnívají se, že jejich domovská země je jediným, správným a opravdovým domovem, kam by se časem sami či jejich děti měli vrátit. 5) Věří, že by kolektivně měli udržet povědomí o jejich vlasti původu a zajistit její dobré jméno a prosperitu 6) Věří, že jsou stále ve spojení se svou zemí původu a tuto vazbu by měli nadále udržovat na základě solidarity a jednotící etnické identity.¹⁵

Za členy diaspory můžeme považovat politické utečence, občany z jiných států, sezónní pracovníky, imigranty, vyhoštěné osoby z jiné země, etnické nebo rasové minority či členy zahraničních komunit.¹⁶ Být členem diaspory znamená být současně členem více společenství či národních skupin, znamená to tedy být součástí transnacionálního světa, který tvoří lidé, kteří žijí svůj život na více místech na světě nejednou. Tito lidé jsou navzájem spojení pocitem jedinečnosti a zároveň rozpolcenosti, častém stesku po domovu, který domovem již nadále nemusí být, častou idealizací domovské země a pocitem sounáležitosti s lidmi, kteří sdílí stejné mentální, historické, jazykové a kulturní povědomí a hodnoty. Mnozí členové diaspory mají touhu vrátit se do země původu a udržují velmi silné vazby se svou domovskou zemí. Tito lidé se velmi často setkávají s faktem, že země, ze které se rozhodli emigrovat, již není tou samou zemí, a to z důvodů změn politických, ekonomických nebo geografických. Pojem diaspora pod svým významem sjednocuje rozptýlené členy jedné skupiny či národa,

¹³ Shuval Judith T., *Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm*, str. 44

¹⁴ Klípa Ondřej, „Diaspora a rozvoj“ v *Migrace a rozvoj*, Kolektiv autorů, (Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2011), str. 209.

¹⁵ Safran William, „Diaspora in Modern Societies: Myths of Homeland and Return“, *Diaspora A Journal of Transnational Studies*, Volume 1, Number 1, 1991, str. 83-84.

¹⁶ Shuval T. Judith, „Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm.“ *International Migration*, Volume 38, 2000, str. 41.

kteří jsou propojeni na základě pocitu jedinečnosti, zájmu o svou zemi původu a konstruktů společné minulosti, mentálního zázemí a identity.¹⁷ Můžeme tedy říci, že členem diaspory se jednotlivec stane na základě svého diasporálního jednání, což znamená, že ne každý člen určité společnosti či národa, který se rozhodne emigrovat, se automaticky stane součástí diaspory. Podle mezinárodních organizací je členem diaspory každá osoba migračního původu, která udržuje takové vztahy s původní vlastí, jež vedou k jejímu rozvoji.¹⁸

V rámci své práce vnímám diasporu jako skupinu lidí, kteří pocházejí ze stejné země, sdílející stejné kulturní a mentální hodnoty a kteří mezi sebou cítí silný pocit sounáležitosti, který je mnohdy motivuje k zasílání finanční pomoci do země původu. Na základě současné literatury práce chápe diasporu jako komunitu sjednocenou prostřednictvím společného vědomí a kolektivní paměti¹⁹ v kombinaci s historickými zkušenostmi a představami o jejich zemi původu.²⁰ Diaspora jsou rozptýlené komunity po světě, které sdílí společný prostor s hostitelskou společností, ale současně jsou orientováni směrem k mentalitě a kultuře své domovské země. Z hlediska vlastenectví byly a jsou emigrantské skupiny pojímány jako diaspory, i když jsou do značné míry asimilovány.²¹ Podle Brubakera Rogerse, profesora sociologie a akademického publicisty můžeme na základě třech elementů označit určitou skupinu za diasporu – Rozptýlení v prostoru (mezi různými státy), orientace na vlast (orientace na skutečnou nebo domnělou „vlast“ zdroj hodnot, identit a loajality), udržování vnitřních hranic (záměrný odpor vůči asimilaci prostřednictvím sebevynucené endogamie nebo jiných forem sebesegregace).²² Pro některé diaspory (což v tomto případě platí především pro tu arménskou) platí, že i značné útrapy a příkoří v minulosti mohou formovat jejich jednotnost a více soudržnou budoucnost. Například traumatické historické události, za které Arméni

¹⁷ Shuval Judith T., *Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm*, str. 43.

¹⁸ Weinar Agnieszka, *Instrumentalising diasporas for development: International and European policy discourses*, in: Baubock Rainer, Faist Thomas, *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods* (Amsterdam University Press: 2010), str. 73.

¹⁹ Ziemer Ulrike, „Belonging and Longing: Armenian Youth and Diasporic Long-Distance Nationalism in Contemporary Russia“, *Studies in Ethnicity and Nationalism*, Volume 10, Issue 2, October 2010, str. 294.

²⁰ Wilcock Cathy, „Mobilising towards and imagining homelands: diaspora formation among U.K. Sudanese“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 44, Issue 3, 2018, str. 374.

²¹ Brubaker Rogers, „The ‘diaspora’ diaspora“, *Ethnic and Racial Studies*, Volume 28, Issue 1, 2005, str. 3.

²² Brubaker Rogers, „The ‘diaspora’ diaspora“, str. 5-6.

považují arménskou genocidu z roku 1915 či stále probíhající a dynamicky se měnící zamrzlý konflikt v Náhorním Karabachu.²³

Velmi častým jevem u diaspor je výskyt diasporálního jednání ve spojení s domovskou zemí. Což znamená, že velká část potenciální diaspory udržuje intenzivní a produktivní vztahy s původní vlastí a účastní se na rozvojové pomoci v rámci zřízených státních či soukromých organizací či sama bez účasti v nějaké diasporální organizaci.²⁴ Možnosti diaspor pomoci v rozvoji v domovské zemi v rámci mezinárodních organizací či bez účasti v nich je pro členy této skupiny mnohdy mnohem jednodušší, jelikož se jedná o lidi, kteří se pohybují ve dvou či více mezinárodních prostředích, jsou schopni identifikovat a správně určit potřeby své země, kterou dobře znají, a mají kontakty a sociální sítě, které mohou být při takových aktivitách klíčové. Důležitá je také v této pomoci znalost jazyka, mentality a reálií dané země. Proto se diaspory mnohdy stávají vyhledávanými partnery v rozvojové pomoci, což nepomáhá jen státům či mezinárodním organizacím, ale také samotným diasporám, jelikož takový projekt může pomoci utužit (mnohdy také znovu objevit) vztah ke své původní vlasti a zdokonalit fungování sociálních diaspor.²⁵ Jedním z nejčastějších prostředků pomoci domovské zemi jsou remitence a stávají se předmětem rozvojových programů v zemi původu. Pro řadu zemí tvoří remitence od diaspory velmi podstatnou část (v některých až čtvrtinu) hrubého domácího produktu, což způsobuje, že mnoho zemí s pravidelným přísunem remitencí počítá, a proto vytváří různé programy na jejich zintenzivnění či usměrnění a efektivnější využití.²⁶ Forma pomoci tedy může být v rámci diasporálního sdružení, které vznikne v nové zemi nebo formou osobních finančních prostředků zasílaných do země původu rodině či známým. Celkově však můžeme říct, že pro mnohé země (mezi něž počítáme i Arménii) je diaspora hlavním zdrojem přímých zahraničních investic, rozvoje trhu, transferu technologií, filantropie, turistiky, přispění k politickým tématům a nehmotného a hůře definovatelného přenosu vědomostí, nových přístupů a kulturních vlivů.²⁷ Je nutno poznamenat, že remitence zasílané přímo

²³ Chernobrov Dmitry, Wilmers Leila, „Diaspora Identity and a New Generation: Armenian Diaspora Youth on the Genocide and the Karabakh War“, *Nationalities Papers*, Volume 48, Number 5, str. 917.

²⁴ Klípa Ondřej, „Diaspora a rozvoj“ v *Migrace a rozvoj*, Kolektiv autorů, (Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2011), str. 214.

²⁵ Klípa Ondřej, „Diaspora a rozvoj“ v *Migrace a rozvoj*, str. 214.

²⁶ *Ibid.* 215.

²⁷ Newland Kathleen, Patrick Erin, „Beyond Remittances: The role of Diaspora in Poverty Reduction in their Countries of Origin“, A Scoping Study by the Migration Policy Institute for the Department of International Development, Migration Policy Institute, July 2004, str 15.

rodinným příslušníkům bývají použity na okamžité potřeby příjemců (pokrytí životních nákladů, svatbu, pohřeb, vzdělání nejmladších členů rodiny) a ne na obecné potřeby pro účely rozvoje země.

V kontextu arménské diaspory je důležité zmínit roli diaspory v případě válečného konfliktu v zemi původu. V roce 2020 znovu propukl zamrzlý konflikt mezi Arménií a Ázerbájdžánem o oběma zeměmi nárokané území Náhorního Karabachu. Konflikt trval čtyřicet čtyři dny a skončil pomyslným vítězstvím Ázerbájdžánu a vznikem takzvané šedé zóny, která má představovat zbytek Náhorního Karabachu, který sám sebe považuje za část Arménie, a to s přítomností více než dvou tisíc ruských mírotvorců, kteří mají zaručovat bezpečnost obyvatel v této oblasti. Válka probíhala mezi vojensky velmi chudě vybavenou Arménií, která stála na straně Náhorního Karabachu, a mezi dnes již velmocí v oblasti nerostných surovin, Ázerbájdžánem. Ze strany Arménie byla válka financována převážně diasporou, a to z důvodu, že kvůli korupci či neschopnosti vládnoucí garnitury efektivně využívat státní prostředky v potřebných sférách státu, nebyla arménská armáda dostatečně materiálně a finančně vybavená na obranu napadených území. V tomto případě můžeme říci, že diaspora zajišťovala většinu potřeb armády a pomáhala uprchlíkům a zraněným začít nebo se vrátit do běžného života (i přes to, že finanční pomoc zasílaná ze zahraničí mnohdy musela čelit nemálo korupčním atakům). V tomto případě byla důležitost diaspory naprosto kruciólní a zcela zjevná, jelikož jen díky síle finanční pomoci zvenčí byla Arménie schopná čelit několikanásobné přesile Ázerbájdžánu podporovaného Tureckem celých čtyřicet čtyři dnů.

Diaspora tedy může hrát při ozbrojených konfliktech v zemi původu velmi důležitou roli. Může napomáhat finančně a materiálně při obraně země. Také ale může přispívat k urovnání konfliktu na základě objektivnějšího vnějšího pohledu, který může být oproštěný od negativních emocí. Na druhou stranu mohou být diasporální skupiny v mnoha případech hlavním zdrojem financování podpory politických skupin, které rozdmýchávají násilí a bývají častým dodavatelem válečného materiálu.²⁸ (Případ kosovských Albánců nebo čečenské diaspory během války v Čečensku.)²⁹

²⁸ Klípa Ondřej, „Diaspora a rozvoj“ v *Migrace a rozvoj*, Kolektiv autorů, (Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2011), str. 218.

²⁹ Faist Thomas, *The Transnational Social Spaces of Migration, Arbeitspapiere – working papers*, No.10, 2006, str 6.

Diaspora jako společenství lidí, pocházejících se stejné země, regionu či oblasti, sdílejících kolektivní paměť, zvyky, historii a vize o své původní vlasti a cítící v rámci své skupiny větší sounáležitost než s novou hostitelskou zemí, může mít na svou zemi původu pozitivní i negativní vliv. Tyto výhody a nevýhody mohou ovlivňovat jednotlivce, celá společenství, a dokonce i celou zemi. V rámci rozvojových programů může mít diasporální jednání pozitivní vliv na zlepšování celkového životního standardu dané země. Přílišné vměšování do vnitrostátních problematik zvenčí může ale přinášet i negativní vlivy, které mohou podpořit agresivní mezinárodní politiku dané země, či přispět k rozdmýchávání politické (podporování jedné politické skupiny) či ekonomické nestability.

Transnacionalismus - migrace

Pojetí transnacionalismu je neodmyslitelně spojené s fenoménem migrace. Jev transnacionalismu je proces, kterým imigranti utužují a udržují propletené sociální vztahy, jež propojují společnosti jejich původu se společnostmi jejich současného pobytu.³⁰ Transnacionalismus je „proces, kterým si přistěhovalci budují sociální pole, které propojuje zemi původu a zemi cílovou“.³¹ Fenomén transnacionalismu představuje možnost, jak spojit sociální kapitál, který funguje i na delší vzdálenosti díky propojenosti všech aktérů a hraje důležitou roli při migračních rozhodnutích.³² Transnacionální sítě mnoha lidí jsou založeny na pocitu toho, že sdílejí určitou formu společné identity, často založené na místě původu a kulturních a jazykových rysech, které jsou s ním spojeny. Tyto sítě se vyznačují vzorci komunikace nebo výměny zdrojů a informací spolu s účastí na sociokulturních a politických aktivitách, nicméně je můžeme také vnímat jako interakci mezi určitými skupinami současných migrantů, kde se identity konkrétních jednotlivců a skupin lidí prolínají v rámci sociálních světů, které zahrnují více než jedno místo.³³

³⁰ Klípa Ondřej, „Diaspora a rozvoj“ v *Migrace a rozvoj*, Kolektiv autorů, (Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2011), str. 211.

³¹ Linda Basch, Nina Glick Schiller, Cristina Szanton Blanc, *Nations Unbound: Transnational Projects, Post-Colonial Predicaments, and DeTerritorialized Nation States*, (Langhorne: PA Gordon and Breach, 1993), str. 22.

³² Macková Lucie, „Transnacionalismus a stálost návratu v arménské návratové migraci“, *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 2022, Volume, 58, Number 1, str. 55.

³³ Vertovec Steven, „Transnationalism and identity“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 27, Number 4, October 2001, str. 573.

Transnacionální život migrantů je ve většině případů spojen s tradicí posílání remitencí do země původu. Transnacionální praktiky i remitence s nimi spjaté mohou měnit život a dynamiku celé společnosti v zemi původu migrantů.³⁴

Transnacionální člověk je většinou vnímán jako jedinec, který je schopen fungovat a žít ve dvou či více mezinárodních prostředích. Pojem transnacionální rodina v rámci své práce chápu jako rodinu, která má jednoho či více členů v zahraničí a je s ním v častém kontaktu (mnohdy i příjemci remitencí). Ne každý člověk, který se rozhodne emigrovat ze své země původu, je automaticky považován za jedince, který je součástí určitého transnacionálního prostředí. Jedinec, který vykazuje transnacionální aktivity, mezi které patří zejména zasílání všech druhů remitencí do země původu, může být teprve považován za transnacionálního migranta. Fenomén transnacionalismu jsem použila jako širší rámec, pomocí kterého zkoumám proces přenosu vlivu finančních remitencí na jednotlivce a rodiny, které přijímají finanční pomoc ze zahraničí a ty, kteří se rozhodli emigrovat a finanční pomoc zasílají. Všichni respondenti, kteří se účastnili mé práce, jsou součástí transnacionálních rodin a cítí se být součástí společenství jak v zemi původu, tak v zemi, kam se rozhodli emigrovat (nicméně jsem se setkala také s odpovědí, že se respondent necítí být součástí ani jednoho společenství a konstatuje, že „již domov nemá“). Můžeme tedy říct, že fenomén transnacionalismu představuje určitou analytickou optiku, která vytváří větší akcent na rostoucí intenzitu a rozsah cirkulujících toků osob, zboží, informací a symbolů vyvolaných mezinárodní pracovní migrací. Výzkumníci a badatelé zabývající se migrací téměř vždy vyzorovali, že migranti udržují různé formy kontaktu s lidmi a institucemi z místa svého původu.

Migrace ovlivňuje oboustranně jak zemi, ze které migrant pochází, tak zemi, do které migruje. V cílových zemích migrace přispívá k rozvoji tamní ekonomiky, a obzvláště v zemích se stárnoucí populací může migrace dlouhodobě podpořit růst HDP díky doplnění nedostatku pracovních sil, vyšší produktivitě a inovacím, dále pak v rámci státu migranti vytváří sociální odvody a odvádí daně.³⁵ Velmi významné jsou v rámci migrace migrační sítě, které propojují migranty mezi sebou vzájemně v zemi, do které migrují, což platí především v arménské

³⁴ Vertovec Steven, „Transnationalism and identity“, str. 574.

³⁵ Stříbrná Adriana, „Sociální remitence migrantů z oblasti Blízkého východu žijících v České republice“, Tváře migrace, project SDGs and Migration - Multipliers and Journalists Addressing Decision Makers and Citizens in the EU, 2019, str. 2.

společnosti, která má velmi bohatou migrační historii.³⁶ K migraci dochází z mnoha různých důvodů - například kvůli špatné ekonomické situaci v zemi původu, malým či omezeným pracovním možnostem, z důvodu politické nesvobody a útlaku ze strany státu nebo vládnoucí skupiny či z důvodu vojenského konfliktu či pocitu nebezpečí v rodné zemi. Můžeme tedy říci, že větší možnosti a lepší ekonomická situace jedince či rodiny hrají hlavní roli v důvodech migrace.³⁷ Migrace ovlivňuje jak destinaci migrujícího, samotného migranta ale i jeho zemi původu. Pro všechny respondenty mého dotazníku představovala migrace budoucí perspektivu a lepší budoucnost pro ně samotné, ale velmi často především pro jejich rodinu a hlavně děti. Tradiční pohled na migraci (a to především z arménské perspektivy) je, že členové rodiny emigrují do zahraničí, aby vydělali dostatek finančních prostředků a následně se o ně v rámci sounáležitosti a altruismu rozdělili s ostatními členy rodiny.³⁸ Očekávání z migrace mohou být často zkreslována přílišnými optimistickými vizemi emigranta či jeho rodiny. V Arménii je velmi běžným i když mylným názorem, že ti, kteří se rozhodli emigrovat, tak momentálně žijí lepší, spokojenější život, plný blahobytu oproštěný od starostí a finančních závazků.

Podle této teorie Everetta Lee jsou důvody migrace určeny tzv. „push“ a „pull“ faktory.³⁹ Tyto faktory jsou buď řízeny nutností, nebo příležitostmi a mohou to být jak ekonomické, politické, kulturní a/nebo environmentální. „Push“ faktory vnímáme jako ty, které mohou jednotlivce donutit opustit jeho zemi původu. Obvykle se jedná o podmínky v zemi, odkud člověk migruje, jako je například nízká kvalita života, špatné životní podmínky, nízký příjem či chudoba, špatná zdravotní péče, ztráta majetku/práce, rychlý populační růst, který převyšuje dostupné zdroje, strach z politické, náboženské nebo jiné perzekuce, hladomoru, sucha či strach z přírodních katastrof atd. „Pull“ faktory jsou přesně opakem „push“ faktorů. Lákají lidi, aby se přestěhovali na určité místo a jsou vnímány jako příležitosti. Některé příklady „push“ faktorů jsou lepší životní podmínky a pracovní příležitosti, vyšší příjmy, kvalitnější systém školství a zdravotnictví, lepší doprava a komunikační zařízení,

³⁶ Hein de Haas, „The internal Dynamics of Migration Preocesses: A Theoretical Inquiry“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 36, Issue 10, Jun 2010, str. 1587.

³⁷ Hein de Haas, „The internal Dynamics of Migration Preocesses: A Theoretical Inquiry“, str. 1589.

³⁸ Banaian King, Roberts Bryan, „Remittances in Armenia II: The Impacts of Remittances on the Economy and Measures to Enhance Their Contribution to Development“, *Armenian Journal of Public Policy*, 2007, Volume 1, str. 232.

³⁹ Lee S. Everett, „A Theory of Migration“, *Demography*, Volume 3, Number 1, 1966, str. 43.

politické, náboženské a další svobody, snadná dostupnost pozemků pro usazení, prostředí bez stresu, bezpečí atd.

V rámci historie se prokazuje, že migrace je běžným životním sociálním aspektem, který představuje především sociální a ekonomické změny napříč staletími.⁴⁰ Nicméně v rámci kontextu moderní historie zažil tento jev své „pozitivní“ momenty ale i „negativní“. Mezi lety 1950 až 1960 zažil tento fenomén svou optimistickou éru. Mnoho pracovníků z rozvojových zemí navštěvovalo své vyspělejší sousedy za účelem zaměstnání. Tento jev zavedl vznik takzvaného „migračního optimismu“, který chápal migraci jako přesun investičního kapitálu, liberálních a demokratických hodnot, moderních myšlenek a výtěžků ze severu na jih.⁴¹ Migrace byla v tomto období spojována s růstem a rozvojem. V tomto období hrály důležitou roli i remitence, které napomáhaly rozvoji domovských, méně rozvinutých zemí migrantů. Okolo roku 1973 pozitivní vnímání migrace vzalo za své. Ropný šok, zvyšující se nezaměstnanost, restrukturalizace průmyslu a další faktory ovlivnily vnímání migrace a samotných migrantů. Migrace v těchto letech byla spíše vnímána negativně a byla označována za viníka odlivu lidského kapitálu, narušování stabilního venkovského života a jejich soukromé ekonomiky a jako zdroj vzniku společností na remitencích závislých bez potřeby se rozvíjet.⁴² V následujících letech byly především remitence vnímány jako problém. Výzkumníci a analytici upozorovali, že mnozí migranti využívají vydělaných peněz na jednorázové investice (dům, svatba, pohřeb, oslavy) a neoživují kontinuálně ekonomiku a její dynamiku v zemi svého původu. Další negativa migrace, která byla vyzdvihována, byla nerovnost zemí mezi sebou, která se odvíjela od odlivu mozků z rozvíjejících se zemí do zemí rozvinutých. V osmdesátých a devadesátých letech se již ve společnosti objevovala obě pojetí, a to jak pozitivní, tak negativní. V devadesátých letech byla migrace vnímána již jako rozhodnutí celku, a nejen jako rozhodnutí jedince, rozhodovalo se v rámci rodiny či společnosti a rozhodujícím faktorem nebylo pouze zvýšení příjmu ale také minimalizace riziku neúspěchu a nestability v rámci společnosti.⁴³ V dnešní době chápeme, že migrace ovlivňuje

⁴⁰ Castles Stephen, *Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective* str. 1567.

⁴¹ Hein de Haas, *Remittances, „Migration and Social Development“*, *United Nations Research Institute for Social Development*, Social Policy and Development Programme Paper Number 34, October 2007, str. 3.

⁴² Hein de Haas, *Remittances, „Migration and Social Development“*, str. 4-5.

⁴³ Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Pellegrino Adela, Taylor J. Edward, *„Theories of International Migration: A Review and Appraisal, Population and Development Review, Volume 19, Number 3, September 1993, str. 436.*

ekonomický i sociální rozvoj jak v zemích původu, tak v zemích, kam migranti přichází.⁴⁴ Migrace samozřejmě skýtá mnohá pozitiva i negativa, která se v rámci historie mění. Země, kam migrant přichází, může být o jeho přínos obohacena, a to jak ekonomicky, tak sociálně, nicméně se nevyklučuje, že v některých případech neschopnost asimilace může být i zátěží pro systém v zemi, která migranta přijímá. Jeho odchod ze země původu sice může být součástí odlivu mozků či pracovního kapitálu, nicméně velmi častým jevem je zasílání remitencí do země původu, které v případě správného použití mohou napomoci zlepšení dynamiky ekonomiky ve vlasti emigranta. Ekonomický vliv migrace je tedy zcela zjevný. Například mezinárodní migrace zřetelně ekonomicky prospívá extrémně migračně ziskovým (např. Kanada, Austrálie, Nový Zéland) i některým výrazně migračně ztrátovým zemím (např. Salvador, Jamajka) – v prvním případě jde o pozitiva spojená s celkovým zvětšením trhu a spotřeby s dalšími navazujícími efekty a ve druhém případě pozitivum skýtají přísuny remitencí, které přehluší existující ztráty vyvolané odchodem migrantů z daných zdrojových zemí.⁴⁵ Můžeme tedy říci, že migrace je důsledkem určité sociálně-ekonomické, demografické a politické interakce a dále funguje jako samostatně se rozvíjející dynamický proces.⁴⁶ Migrační proudy jsou jev těžko podchytitelný současnými statistickými metodami sběru a evidence dat, a proto není v podstatě možné získat přesné informace o globálním rozsahu tohoto fenoménu.⁴⁷ Obdobný osud nedostatečných informací na základě problematiky přesnosti měřitelnosti stihl i fenomén remitencí. Další limit ve výzkumu může být, že se efekty migrace, transnacionalismu a remitencí objevují až po delším časovém úseku, a v tradičních výzkumných přístupech tak zůstanou skryty.⁴⁸

Arménské emigranty po potřeby mé práce můžeme rozdělit do tří hlavních skupin: sezónní pracovníky, kteří opustili Arménii, ale vrátili se zpět do jednoho roku, „novou

⁴⁴ Stříbrná Adriana, „Sociální remitence migrantů z oblasti Blízkého východu žijících v České republice“, Tváře migrace, project SDGs and Migration - Multipliers and Journalists Addressing Decision Makers and Citizens in the EU, 2019, str.7.

⁴⁵ Drbohlav Dušan, *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – remitence – (rozvoj)* (Praha: Karolinum, 2015), str. 30.

⁴⁶ Grigoryan Aleksandr, Khachatryan Knar, Remittances and Emigration Intentions Evidence from Armenia, str. 2.

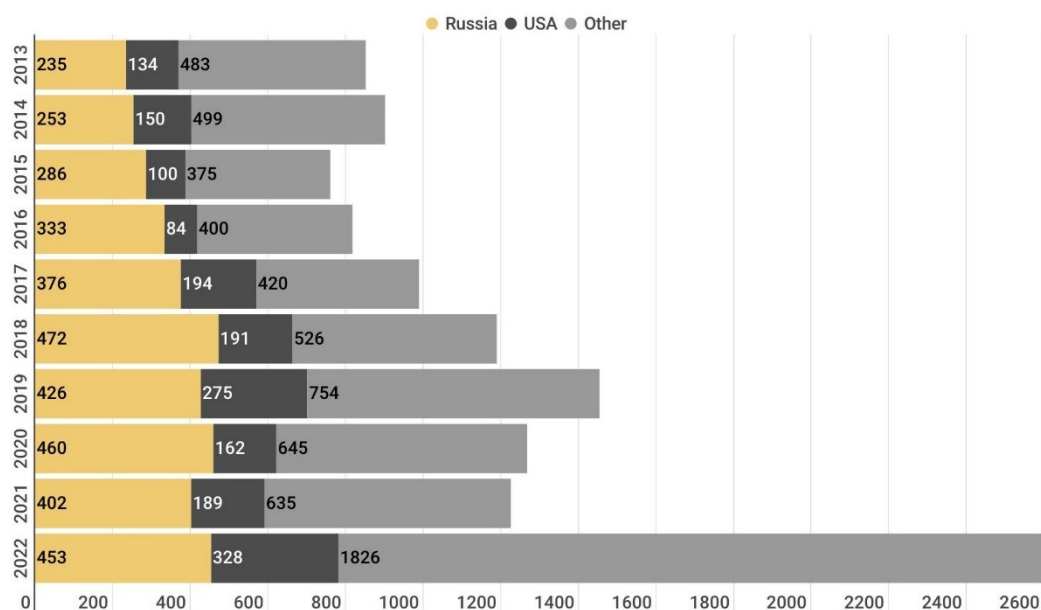
⁴⁷ Stojanov Robert, Strielkowski Wadim, Drbohlav Dušan, „Pracovní migrace a remitence: současné trendy v době ekonomické krize“, *Geografie, ročník*, 116, číslo 4, 2011, str. 379.

⁴⁸ Drbohlav Dušan, *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – remitence (rozvoj)*, str. 38.

diasporu“ a „starou diasporu“.⁴⁹ První skupina se rozhodla emigrovat především za prací a nemá aspirace setrvat déle v zahraničí než jen v rámci svých pracovních povinností. Druhá skupina emigrantů se rozhodla v cizině setrvat na delší dobu či se vůbec nevrátit. Velmi často zasílají peníze do země původu a stále zvažují možnost návratu. Třetí skupina nemá v úmyslu se vracet a se zemí původu a se svými příbuznými udržují kontakt především pomocí zasílaných remitencí. Proudící finanční prostředky do Arménie z větší části pocházejí z Ruské federace a poté ze Spojených států amerických. Arménská diaspora je rozeseta po celém světě, a tak jsou země původu remitencí velmi rozmanité.

Tabulka č. 4 – původ remitencí

Personal Bank Remittances from Armenia

Source: Central Bank of Armenia

Původ remitencí záleží také na příjemci. Příjemci finanční pomoci z Ruské federace a bývalého Sovětského svazu bývají velmi často obyvatelé spíše rurálních oblastí, zatímco v hlavním městě Jerevanu bývají příjemci finanční pomoci rodiny remitentů, kteří se rozhodli pracovat

⁴⁹ Banaian King, Roberts Bryan, „Remittances in Armenia II: The Impacts of Remittances on the Economy and Measures to Enhance Their Contribution to Development“, *Armenian Journal of Public Policy*, Volume 1, 2007, str. 232.

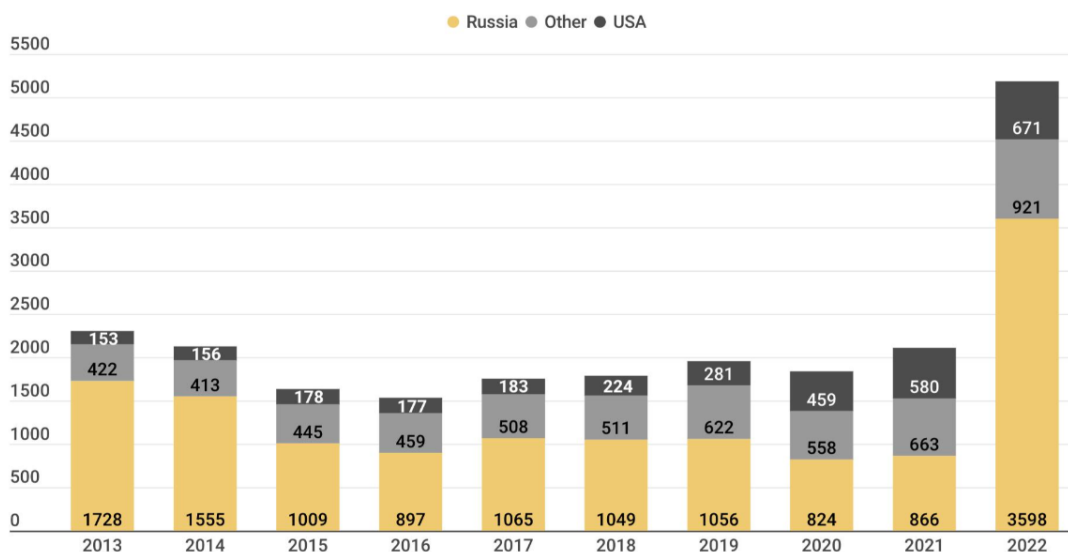
či emigrovat spíše na západ Evropy či do Spojených států.⁵⁰ Rozdíl mezi městy a rurální oblastí je také ten, že ve městech je vyšší procento nezaměstnanosti než na venkově, což také vede k tomu, že více lidí z měst inklinuje k emigraci do zahraničí. Což samozřejmě také indikuje, že zemědělství má v Arménii dominantní roli na poli zaměstnanosti.⁵¹

Hlavní arménskou migrační destinací je, a tím pádem i destinací odkud jsou remitence nejvíce zasílány je Ruská federace, a to především kvůli skoro celkové automatické ruské jazykové vybavenosti arménské populace, bezvízovému styku, díky relativně jednoduchému migračnímu procesu, a především díky velké diaspoře, která je připravena maximálně pomoci nově příchozím migrantům z jejich domovské země. Do Ruské federace a zemí bývalého Sovětského svazu se Arméni převážně rozhodují vydat za prací sezónní a z důvodu nenalezení vhodné či adekvátně placené práce v Arménii. Rusko je také hlavním zdrojem remitencí kvůli velikosti své ekonomiky a historickým vazbám na země post-sovětského prostoru.⁵² Emigranti do Evropy a Ameriky tvoří již menší procento z celého počtu emigrujících. Jedná se většinou o osoby, které hledají práci či lepší pracovní uplatnění v odvětví, které vystudovali nebo se mu věnují.

⁵⁰ Banaian King, Roberts Bryan, „Remittances in Armenia II: The Impacts of Remittances on the Economy and Measures to Enhance Their Contribution to Development“, *Armenian Journal of Public Policy*, Volume 1, 2007, str. 251.

⁵¹ Makaryan Garik, Galstyan Mihran, Costs and Benefits of Labour Mobility the EU and the Eastern Partnership Partner Countries. Country Report: Armenia, str. 22.

⁵² Poghosyan Tigran, „Remittances in Russia and Caucasus and Central Asia: The gravity model“, *Review of development economics*, Vol.27, Number 2, 2023, str. 1239.

Tabulka č. 5 – Původ remitencí proudících do Arménie v milionech dolarů

Zdroj: Centrální banka Arménie

Přibližně 72% celkových remitencí (jak od sezónních pracovníků, tak od emigrantů) přichází z Ruska.⁵³ Zejména finanční pomoc zasílaná sezónními pracovníky je téměř výhradně ruského původu.

Na základě dat a průzkumu o převodech peněz hlášených bankami bylo zjištěno, že (i) remitence představují významnou část příjmů země a jejího hrubého domácího produktu; (ii) remitence jsou zasílány hlavně z Ruska, a to silně koreluje s růstem ruského hrubého domácího produktu; (iii) většina remitencí je do Arménie zasílána přes banky ve formě převodů peněz; (iv) „tradiční remitence“, které jsou zasílány prostřednictvím Arménů, kteří dočasně nebo trvale pracují v zahraničí, mají pozitivní vliv na spotřebu, ale nezdá se, že by významně ovlivnily růst hrubého domácího produktu; (v) „jiné převody“, které jsou pravděpodobně spojeny s investicemi do nemovitostí, prokazují pozitivní vliv na investice i růst hrubého domácího produktu; (vi) zvýšení celkových převodů o jedno procento hrubého

⁵³ „Republic of Armenia: Selected Issues“, IMF Staff Country Reports, December 2006, <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2006/434/article-A001-en.xml?rskey=y0muqU&result=6> (staženo 15.6.2023).

domácího produktu vede ke zvýšení a zhodnocení dramu (arménská měna) o jeden procentní bod.⁵⁴

Remittance a remitenční procesy

Země původu bývá mnohdy nejvíce ovlivněna právě remitencemi, které zároveň hrají hlavní roli v důvodech migrace ze země původu. Migrace může též podpořit rozvoj ekonomiky a investic v zemích, odkud migranti pocházejí, což se právě děje pomocí remitencí.⁵⁵ Ač remittance dlouhodobě doprovázejí mezinárodní migrační toky, jejich výzkum se zintenzivnil až zhruba v 90. letech 20. století.⁵⁶ V dnešní době remittance představují důležitou roli v rámci finančních toků proudících do země původu, nicméně přímá spojitost mezi remitencemi a záměrem emigrovat není přesně jasná či měřitelná, avšak pozitivní vliv na ekonomiku je zjevný.⁵⁷ Remittance jsou vnímány jako významný nástroj ekonomického i sociálního rozvoje a toky remitencí se staly relativně nejvíce stabilním externím finančním zdrojem pro velké množství rozvojových regionů obecně, především pak pro země s nízkým příjmem.⁵⁸ Ekonomiky mnoha rozvojových zemí jsou stále více závislé na masových remitencích dosahujících částky srovnatelné s exportem, rozvojovou pomocí nebo cestovním ruchem. Remittance také mohou být kanálem, pomocí kterého může probíhat redistribuce ekonomických aktiv v zemi.⁵⁹ Penězi, které migranti posílají, nejenže podporují rodiny, ale mohou postupně přepracovat celkové genderové vztahy, podpořit vzdělávání a získávání odborných dovedností a usnadnění rozvoje místní komunity prostřednictvím nových zdravotnických klinik, vodních systémů, míst bohoslužeb a sportovních zařízení.⁶⁰ Remittance však mohou také podkopávat místní trh práce a to tím, že mohou zvyšovat ceny pohonných hmot, vytvářet nové hierarchické systémy a vytvářet vzorce ekonomické závislosti. Dalším

⁵⁴ Floerkemeier Holger, Oomes Nienke, Hauner David, Atoyan Ruben, „Republic of Armenia: Selected Issues“, International Monetary Fund, Country Report No. 06/434, 2006, str. 4.

⁵⁵ Stříbrná Adriana, Tváře migrace, str.2.

⁵⁶ Drbohlav Dušan, Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – remittance (rozvoj), str. 38.

⁵⁷ Aleksandr Grigoryan, Knar Khachatryan, Remittances and Emigration Intentions Evidence from Armenia, str. 2.

⁵⁸ Stojanov Robert, Strielkowski Wadim, Drbohlav Dušan, „Pracovní migrace a remittance: současné trendy v době ekonomické krize“, *Geografie, ročník*, 116, číslo 4, 2011, str. 380 – 384.

⁵⁹ Novotný Josef, „Negativní vlivy společensko-ekonomických nerovností a mechanismy jejich regulace: argumenty z rozvojových zemí“, *Ekonomický ústav SAV a Prognostický ústav SAV*, Issue 54, number 7, 2006, str. 15.

⁶⁰ Vertovec Steven, „Transnationalism and identity“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 27, Number 4, October 2001, str. 575.

negativním ekonomickým jevem je závislost četnosti a množství či celková existence remitencí na dění v zemi, odkud remitent zasílá peníze či na celkové mezinárodní situaci, jako je například celosvětová pandemie COVID-19 či válka na Ukrajině, což indukuje křehkost a nestabilitu remitencí.

Po přímých zahraničních investicích jsou finanční remitence hned druhým nejvýznamnějším finančním zdrojem rozvoje a svou výší předstihují rozvojovou a humanitární pomoc.⁶¹ Remitence tedy můžeme chápat jako finanční, materiální podporu či pomoc, která je migranty zasílána do země původu s účelem zlepšit tamní ekonomickou a finanční situaci rodinných příslušníků či přátel, kteří v zemi původu zůstali. Jedná se tedy o finanční prostředky, kterými se migrant snaží zaopatřit své blízké. Je nutno také poznamenat, že migranti z rozvojového světa s sebou přinášejí práci, dovednosti a know-how do zemí, kde se usadí, zatímco nadále přispívají k rozvoji ve svých zemích původu zasíláním remitencí, investováním do podniků, zaváděním znalostí a dovedností a přispíváním na charitu.⁶² Remitence rovněž reagují na inflaci a pohyby směnných kurzů v přijímajících zemích, aby udržely svou kupní sílu.⁶³

Navzdory široké škále důmyslných způsobů posílání remitencí je zjevné, že mnohé systémy si za převod peněz účtují příliš vysoké ceny a ta část migrantova výdělků, která se dostane příbuzným v zemi původu, je menší, než by mohla být, a tak nadměrné náklady na přeshraniční převody financí často vedou k využívání neformálních forem převodů remitencí.⁶⁴

V posledních letech se dostává pozornosti také termínu sociální remitence. Sociální remitence můžeme chápat jako myšlenky, způsoby jednání, identity a sociální kapitál, které plynou z komunit v hostitelských zemích komunitám v zemích původu.⁶⁵ K procesu vlivu

⁶¹ Stříbrná Adriana, „Sociální remitence migrantů z oblasti Blízkého východu žijících v České republice“, *Tváře migrace, project SDGs and Migration - Multipliers and Journalists Addressing Decision Makers and Citizens in the EU*, 2019, str.2.

⁶² Ruttan M. Lore, „Economic Heterogeneity and the Commons: Effects on Collective Action and Collective Goods Provisioning“, *World Development* 36(5), May 2008, 969-985, str. 974.

⁶³ Poghosyan Tigran, „Remittances in Russia and Caucasus and Central Asia: The gravity model“, *Review of development economics*, Volume 27, Number 2, 2023, str. 1224.

⁶⁴ Dušan Drbohlav, „Migrace, rozvoj a cíle udržitelného rozvoje (SDGs)“, *Zahraniční rozvojové spolupráce České republiky*, (Praha 2019), str. 39.

⁶⁵ Levitt Peggy, „Social Remittances Driven Local – Level Forms of Cultural Diffusion“, *The International Migration Review*, Volume 32, Number 4, Winter, 1998, str.927.

sociálních remitencí dochází nejčastěji, když se migranti vracejí či navštěvují zemi svého původu, při návštěvách migranta jeho rodinou či blízkými nebo prostřednictvím dopisů, e-mailů, videí, poštou či sociálními sítěmi a aplikacemi.⁶⁶ Sociální remitence můžeme rozdělovat na „individuální sociální remitence“ a „kolektivní sociální remitence“. „Individuální sociální remitence“ jsou chápány jako sdílení informací a zkušeností mezi přáteli, rodinnými příslušníky či kolegy, tedy mezi jedinci zatímco „kolektivní sociální remitence“ ovlivňují celé organizace či sdružení za pomoci přínosu či nového impulsu zvenčí a přináší nová řešení, systémy a postupy.⁶⁷ Sociální remitence kromě jedinců či organizací mohou ve větším měřítku ovlivnit také regionální či dokonce celostátní změny. Co migranti přináší a dále dostávají ze svých vlastí ovlivňuje jejich celkovou zkušenost v zemích, kde se usadí. To zase ovlivňuje kulturní a mentální vliv, který posílají zpět nemigrantům, kteří se s těmito myšlenkami neztotožňují a neakcentují je nebo je přijímají v rámci jiného chování a v rámci transformačního procesu je případně znovu vracejí zpět migrantům, kteří je znovu adoptují a transformují.⁶⁸

Na základě údajů mezinárodní platební bilance můžeme vnímat remitence v rámci dvou kategorií – „remitence zasílané pracovníky“ a „kompenzace zaměstnanců“. „Remitence zasílané pracovníky“ jsou prostředky finanční či nefinanční povahy, které jsou zasílány (v určité periodicitě) pracujícími migranty v zahraničí, kteří se již považují za residenty hostitelské země (jako residenty jsou chápáni po jednom roce a více stráveném v zahraničí), jejich rodinám a domácnostem, zatímco kategorie „kompenzace zaměstnanců“ je chápána jako výdělek, který si daný migrant odveze s sebou do země původu při svém návratu.⁶⁹ Remitence do rozvojových zemí se liší od ostatních velkých typů mezinárodních finančních toků, což jsou například přímé zahraniční investice, portfoliové investice a oficiální rozvojové toky, tím, že jsou zasílány s relativně vysokou frekvencí a velmi malým množstvím.⁷⁰

⁶⁶ Deepak Lamba-Nieves and Levitt Peggy, „Social Remittances Revisited“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 37, Number 1, January 2011, str. 3.

⁶⁷ Deepak Lamba-Nieves and Levitt Peggy, „Social Remittances Revisited“, str. 2-3.

⁶⁸ Deepak Lamba-Nieves and Levitt Peggy, „Social Remittances Revisited“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 37, Number 1, January 2011, str. 3.

⁶⁹ Yang Dean, „Migrant Remittances“, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 25, Number 3, Summer 2011, str.132-133.

⁷⁰ Yang Dean, „Migrant Remittances“, str.142.

Velmi důležité pro vliv na ekonomiku země, do které proudí remitence, je způsob jejich použití a tím pádem i motivace migrantů vycestovat za finančním ziskem do zahraničí. Vydělané finanční prostředky mohou být použity pro investice, podporu podnikání, zaplacení dluhů, hypoték či leasingů, vzdělání, zdravotní potřeby či na každodenní životní náklady. Velmi často se také můžeme setkat s použitím remitencí na jednorázové účely a projekty jako může být například postavení domu, svatba či pohřeb. Pro dynamiku ekonomiky je důležité, aby byly peníze spotřebovávány především na každodenní užívání, což přirozeně přispívá k celkovému zvýšení prosperity země. Ke zvýšení prosperity či životního standardu napomáhají samozřejmě i remitence využitě k výstavbě infrastruktury a staveb, které jsou používány v rámci celého společenství (školy, úřady, sportovní areály atd.). Nejvíce jsou však v rámci ekonomiky viditelné při podpoře malých podnikatelských subjektů, které napomáhají nastartovat či zlepšit celkovou dynamiku ekonomiky. Toky remitencí bývají pro mnohé rozvojové země klíčové a jejich důležitost samozřejmě závisí i na jejich četnosti a periodicitě a jednoduchosti jejich transferu. Převod finančních prostředků je rozhodnutí jednotlivců na základě obeznámenosti s potřebami svých krajanů doma, tudíž se očekává, že příchozí remitence porostou v obdobích ekonomického poklesu v přijímajících zemích a budou naopak klesat v období ekonomického poklesu v zemích, odkud se finanční pomoc zasílá.⁷¹

Velmi častým jevem je závislost rodin či celých společenství na finančních prostředcích zasílaných ze zahraničí. Důležité je ale také zmínit, že závislost na remitencích je spíše charakteristickou vlastností strukturálně slabých ekonomik (například ekonomik závislých na vývozu pouze několika málo či jedné komodity nebo nerostné suroviny) ve srovnání s ekonomikami hospodářsky diversifikovanými a v důsledku toho silnými a rychle se rozvíjejícími a rostoucími v reálném čase.⁷² I když zasílané remitence často reprezentují 30 až 40 % příjmů rodin migrantů a výše příjmů migrantů v zahraničí většinou 3-5 krát překračují výši příjmů v mateřské zemi, nemusí tato čísla vždy znamenat přímý a robustní pozitivní dopad na snižování chudoby v rozvojových zemích.⁷³

⁷¹ Poghosyan Tigran, „Remittances in Russia and Caucasus and Central Asia: The gravity model“, *Review of development economics*, Volume 27, Number 2, 2023, str. 1233.

⁷² Stojanov Robert, Strielkowski Wadim, Drbohlav Dušan, „Pracovní migrace a remitence: současné trendy v době ekonomické krize“, *Geografie, ročník*, 116, číslo 4, 2011, str. 382.

⁷³ Stojanov Robert, Strielkowski Wadim, Drbohlav Dušan, „Pracovní migrace a remitence: současné trendy v době ekonomické krize“, *Geografie, ročník*, 116, číslo 4, 2011, str. 387.

Výhodou remitencí je, že často doplňují nebo dokonce nahrazují státní sociální politiku; zvyšují životní úroveň, zmenšují chudobu a nerovnosti ve společnosti na úrovni jedinců a domácností; jsou stabilním finančním zdrojem v ekonomice působící „proti“ výkyvům způsobených např. finanční krizí, či cyklickými propady, jsou to prostředky minimálně limitované byrokracií, přímo směřující k těm, kteří je potřebují; zvyšují poptávku, posilují spotřebu, zvětšují finanční trh – uvolňují zdroje pro investice, péči o zdraví a zejména vzdělání, což také následně posiluje produktivitu a dlouhověkost, přispívá ke zvýšení investic do malého podnikání... ; remitence mají dalekosáhlý multiplikační efekt; zlepšují kredit země pro finanční trhy, umožňují výhodnější půjčky; posilují platební bilanci; poskytují „tvrdou měnu“ – posilují mezinárodní obchod.⁷⁴ Samozřejmě remitence skýtají také neblahé vlivy, které mohou mít dopad na zemi původu, kde se nacházejí jejich příjemci. Příjem remitencí může zvyšovat inflaci a podporovat růst cen produktů, nemovitostí či pozemků. Příklad remitujících spoluobčanů může dávat příklad dalším potenciálním migrantům do ciziny, což může zapříčinit odliv mozků či pracovní síly. Další negativní stránkou remitencí může být snížení pracovního úsilí členů rodin remitujících migrantů – vytvářejí kulturu ekonomické závislosti.⁷⁵

Remitence tedy zcela zjevně velmi často přispívají ke snižování chudoby a zlepšují ekonomickou situaci jedinců a rodin v zemi původu remitujícího migranta, nicméně skýtají také negativní vlivy, jako je mimo jiné inflace a závislost na zasílaných prostředcích, která zapříčiňuje nedostatečnou motivaci pro pracovní seberozvoj či snahu rozvíjet svou zemi.

Aktuální ekonomická a remitenční situace v Arménii

V případě Arménie je zcela zjevné, že role remitencí je pro temní ekonomiku naprosto klíčová. Finanční prostředky ze zahraničí snižují chudobu, napomáhají ekonomice a zajišťují velmi často příjem těm nejslabším a nejzranitelnějším ve společnosti (u příjemců remitencí průměrně až 80 procent příjmů tvoří finance přijímané ze zahraničí⁷⁶). Velmi křehká ekonomika je dodnes zmítána různými ekonomickými šoky, zaviněnými jak zevnitř,

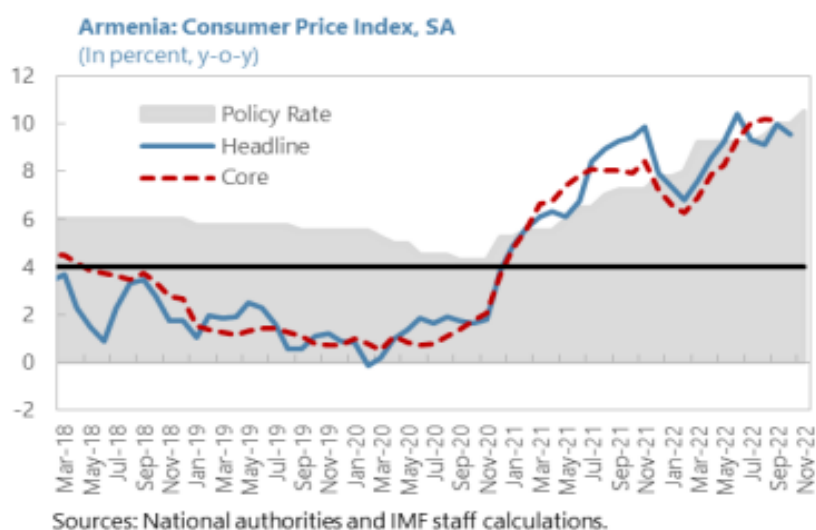
⁷⁴ Drbohlav Dušan, *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – remitence (rozvoj)* (Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015) str. 36.

⁷⁵ Drbohlav Dušan, *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: Migrace – remitence – (rozvoj)*, str. 36 -37.

⁷⁶ Banaian King, Roberts Bryan, „Remittances in Armenia II: The Impacts of Remittances on the Economy and Measures to Enhance Their Contribution to Development“, *Armenian Journal of Public Policy*, 2007, Volume 1, str. 230.

tuzemskými problémy, tak zvenku, mezinárodní situací a vlivy. Arménie je konstantně náchylná k vnějším ekonomickým otřesům, což zapříčiňuje vysokou strukturální nezaměstnanost a nízký růst produktivity arménské ekonomiky.⁷⁷ I aktuální situace ve spojení s válkou na Ukrajině je pro arménskou ekonomiku velkou výzvou. Kvůli sankcím a mnoha restrikcím se část ruského kapitálu rozměnila po post-sovětských republikách, přes které může Ruská federace udržovat obchodní a ekonomické styky s evropskými zeměmi, což však krom zvýšení zahraničního kapitálu v zemi zvyšuje také riziko přehřátí arménské ekonomiky a zvyšování cen. Soukromé finanční transfery z Ruské federace do Arménie, Gruzie a Ázerbájdžánu se v roce 2022 meziročně zvýšily více než pětinasobně.⁷⁸ Příliv ruského kapitálu a tím pádem i změna dynamiky arménské ekonomiky v roce 2022 sice zvýšila růst hrubého domácího produktu, avšak také zvýšila ceny všech produktů a komodit jako odpověď na zvýšenou poptávku po nich.

Tabulka č. 6 – Růst cen v Arménii

Podle mezinárodního měnového fondu vzrostly od ledna do srpna roku 2022 finanční transfery o více než 130 procent, na čemž nese největší podíl příliv ruského kapitálu a

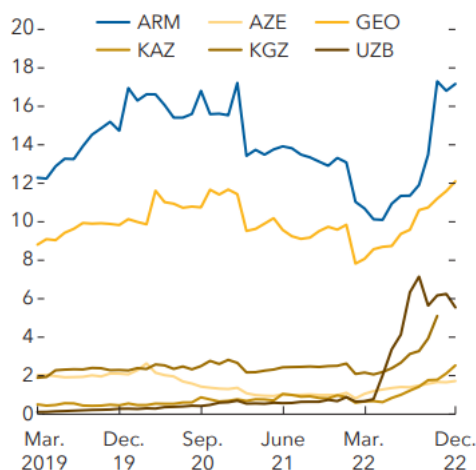
⁷⁷ International Monetary Fund „*Republic of Armenia: Request for a Stand-By Arrangement-Press Release; Staff Report; and Statement by the Alternate Executive Director*“, IMF Country Report No. 22/366, str. 4.

⁷⁸International Monetary Fund, *Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia, Safeguarding Macroeconomic Stability amid Continued Uncertainty*, May 2023, str. 18.

množství remitencí zasílaných do Arménie.⁷⁹ Na základě finančních a ekonomických vlivů z Ruské federace a důsledků ekonomické situace v Evropě ale i Rusku v kontextu války na Ukrajině se nicméně předpokládá, že na konci roku 2023 bude možno konstatovat snížení zasílaných remitencí do Arménie, a to o celých 37 procent.⁸⁰ Snižování zasílaných remitencí nezasáhlo pouze Arménii, ale celý region. Arménská ekonomika a celkově celá regionální ekonomika v post-sovětském prostoru je silně závislá na vývoji ekonomiky ruské. Historicky remittance z Ruska silně koreluje s ruským hrubým domácím produktem – čím vyšší je hrubý domácí produkt, tím vyšší je úroveň remitencí.⁸¹

Tabulka č. 7 – Vklady nerezidentů

Box Figure 1.2.1. CCA: Nonresident Deposits
(Share of GDP)

Sources: IMF, Integrated Monetary Database; and IMF staff calculations.

Note: Country abbreviations are International Organization for Standardization country codes.

Vklady nerezidentů v zemích eurasijského prostoru vzrostly o 4 až 8 procent hrubého domácího produktu, v Arménii, Gruzii a Uzbekistánu, dosahující od 6 až po 18 procent hrubého domácího produktu (viz příložená tabulka). Přesměrování obchodních tras z Ruska do okolních zemí vedlo v důsledku k bližším vazbám mezi Ruskem a některými zeměmi z eurasijského prostoru (především Arménie, Gruzie, Tádžikistán a Uzbekistán).

Zvýšení počtu ekonomických migrantů z Ruské federace do eurasijského prostoru také přineslo zvyšování cen nemovitostí a nájmu v daných zemích

přibližně o dvacet procent, což podpořilo snižování životní úrovně té nejchudší vrstvy obyvatel.

Po propuknutí války na Ukrajině se očekávalo, že země postsovětského prostoru, díky své provázanosti na Ruskou federaci zažijí ekonomický šok. Nestalo se tomu tak díky odklonu

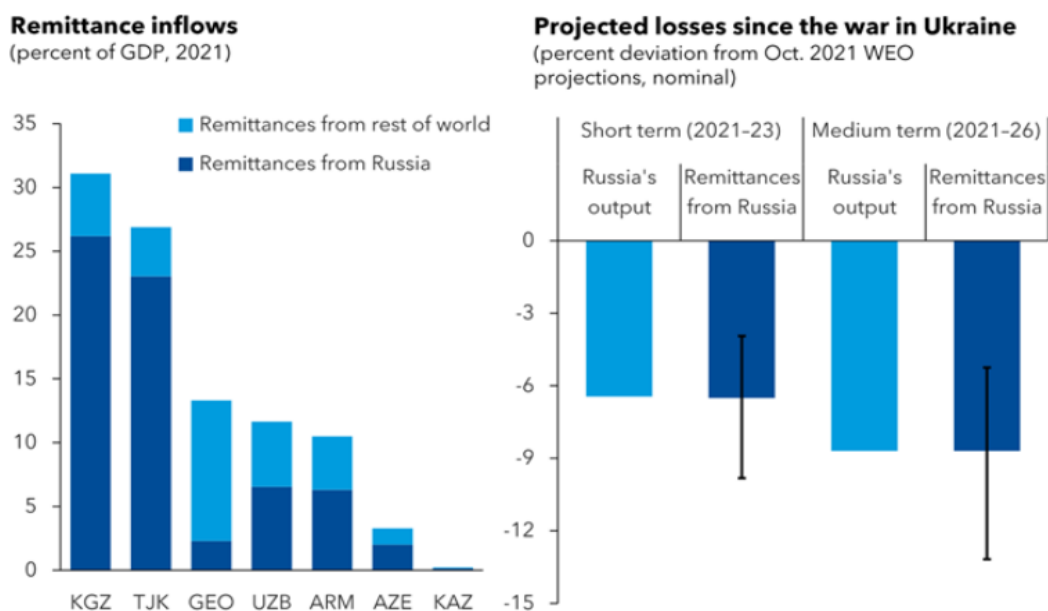
⁷⁹ International Monetary Fund „*Republic of Armenia: Request for a Stand-By Arrangement-Press Release; Staff Report; and Statement by the Alternate Executive Director*“, str. 34-35.

⁸⁰ International Monetary Fund „*Republic of Armenia: Request for a Stand-By Arrangement-Press Release; Staff Report; and Statement by the Alternate Executive Director*“, str. 47.

⁸¹ Hlayhel Bashar, Matheson Troy, Sakha Sahara, „Russia's War in Ukraine Could Raise Poverty in Caucasus, Central Asia“, *International Monetary Fund*, 30.11.2022, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/11/29/cf-russias-war-in-ukraine-could-raise-poverty-in-caucasus-and-central-asia> (staženo 5.5.2023).

mnoha ruských finančních aktivit do euroasijského regionu. Avšak už i před válkou regionem zmítala inflace, která se během války, především kvůli zvyšování cen potravin a nerostných surovin stále zvětšovala a začala ohrožovat nejchudší obyvatele zemí regionu. Podepsalo se na tom i snížení zasílaných remitencí, které z velké části pocházely právě z Ruské federace (remitence tvoří v Arménii 10 až 30 procent hrubého domácího produktu).⁸² Mnozí Arméni, kteří z Ruské federace zasílali finanční podporu do své země původu byli zasaženi sankcemi a museli omezit množství zasílaných peněz či finanční transakce zcela zrušit či se přesunout do jiné země, což mohlo také ohrozit stálost remitencí.

Tabulka č. 8. – Remitence proudící do Arménie, předpokládaný proud remitencí z Ruské federace

Sources: IMF Balance of Payments and International Investment Position Statistics Database; Central Bank of the Russian Federation; National Bank of Georgia; and IMF staff calculations.

Note: Remittance losses from Russia are estimated using a quarterly tri-variate vector autoregression model for each country containing nominal remittances from Russia, each country's nominal GDP, and Russia's nominal GDP (all measured in USD) using data from 2010–21. The losses displayed reflect the estimated impacts of structural shocks to Russia's nominal GDP and the country's nominal remittances from Russia. The remittance bars reflect the median responses across all countries in the region except for Turkmenistan. The lines represent the maximum and minimum responses across Caucasus and Central Asia countries.

IMF

⁸² Hlayhel Bashar, Matheson Troy, Sakha Sahra, „Russia's War in Ukraine Could Raise Poverty in Caucasus, Central Asia“, International Monetary Fund, 30.11.2022.

Jak je z výše uvedeného grafu patrné, tak kavkazské země neutrpěly pouze ubytkem remitencí v kontextu války na Ukrajině z Ruské federace, ale i z jiných zemí, mezi něž můžeme počítat především Evropu a Spojené státy americké.

Kontext arménské migrace

Arméni a migrace

Arménie a Arméni mají velké jak historické, tak současné zkušenosti se stále se rozvíjícím fenoménem migrace. Migrace provází a provázela arménský národ po stovky let a je součástí každodenního a běžného života dodnes. V samotné Arménii žije dnes okolo tří milionů obyvatel, zatímco v cizině, a to více než ve sto zemích světa, se nachází diaspora čítající deset milionů Arménů.⁸³ Migrace mimo Arménii však existovala také v dřívějších dobách, když Arméni opouštěli svou zemi s vidinou hledání obchodních příležitostí nebo lepšího života.⁸⁴ Největší arménská diaspora se nachází ve Spojených státech, Ruské federaci a v Evropě (především ve Francii a Německu). Za diasporu můžeme považovat v první kategorii samotné migranty a v té druhé potomky původních migrantů (druhou či třetí generaci). Destinace jako Ruská federace, západní Evropa a Spojené státy americké (především Kalifornie) jsou v rámci migrační oblíbenosti arménského obyvatelstva vcelku neměnné, a to především z důvodu výskytu velké arménské diaspory v daných zemích, tím pádem je pro Armény, kteří se rozhodnou emigrovat, jednodušší navázat styky a kontakty s krajany, kteří si prošli či procházejí obdobnou situací jako oni. Pro mnoho migrantů jsou životní styl a kvalita života rozhodujícím faktorem pro jejich budoucí migrační cesty.⁸⁵ Je velmi časté, že vzdělanější (většinou se znalostí anglického jazyka) migranti se rozhodnou emigrovat na západ, zatímco Arméni, kteří hledají uplatnění v oblastech s manuálním využitím pracovníků volí jako destinaci pro emigraci spíše post-sovětský prostor, respektive Ruskou federaci (tato destinace bývá častá také z důvodu minimální jazykové bariéry, jelikož výuka ruského jazyka je v Arménii stále velmi důležitá a populární a dále také z důvodu jednoduššího

⁸³ Bolsajian Monique, „The Armenian Diaspora: Migration and its Influence on Identity and Politics“, *Global Societies Journal*, Volume 6, Number 1, 2018, str. 30.

⁸⁴ Macková Lucie, „Transnacionalismus a stálost návratu v arménské návratové migraci“, *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2022, Volume 58, Number 1, 53-70, str. 54

⁸⁵ Macková Lucie, „Transnacionalismus a stálost návratu v arménské návratové migraci“, str. 57

administrativního procesu při vstupu na území těchto zemí, velmi často je tu přítomen faktor bezvízového vstupu na dané území či lehčího získání víza než do západních zemí nebo faktoru velkého pracovního trhu).⁸⁶

Remittance bývají u arménského obyvatelstva hlavním důvodem pro částečné či úplně opuštění země za účelem práce a výdělku v zahraničí. Arméni se uchylují k emigraci do zahraničí buď za účelem jednorázového výdělku na určité výdaje (svatbu, stavbu domu, zajištění pohřbu či zaplacení studia mladších členů rodiny atd.) či za účelem konstantní podpory rodiny. V případě jednorázového pracovního výjezdu za účelem přivýdělku na větší výdaje se daný příslušník po určitém časovém úseku navrátí do země původu a je schopen zajistit své rodině či blízkým potřeby, kvůli kterým pracovní vycestoval do ciziny (v tomto případě se většinou jedná o manuální pracovníky, kteří převážně míří do post-sovětského prostoru, a to především do Ruské federace). Takto může daný příslušník rodiny své pracovní cesty do zahraničí za účelem většího výdělku opakovat (především se může jednat o sezónní práci, například letní na polích či stavbách) nebo učinit jen jeden výjezd za účelem jedné větší „finanční injekce“. V takovýchto případech platí, že čím častěji migranti jezdí, tím je větší riziko, že založí další rodinu v zahraničí a už se nikdy nevrátí.⁸⁷

V případě zasílání konstantní finanční a materiální podpory se jedná o migranty, kteří se rozhodli za účelem výdělku odjet ze své země původu na velmi dlouhou dobu či se navždy přestěhovat do jiné země. Tito migranti v nové zemi velmi často najdou dobré pracovní uplatnění, mají dobré sociální vyžití buď v rámci diaspory či tamní komunity v zemi, kde se nacházejí a dokážou se integrovat do nového společenství a kultury dané země a nemají potřebu se do Arménie vracet. Každopádně stále podporují svou rodinu či známé, kteří se rozhodli zůstat v Arménii nebo ji opustit nemohou. V arménské rodině se klade velký význam na soudržnost rodiny, a proto mnozí Arméni, kteří již nemají v úmyslu navrátit se do své země původu, zasílají svým příbuzným finanční prostředky, kterými jim napomáhají zlepšit jejich životní standard. Velmi častým jevem také bývá, že se jeden příslušník rodiny rozhodne emigrovat a postupně je následován dalšími členy rodiny. V rámci svého výzkumu jsem se setkala vždy jen s respondenty, kteří měli v Arménii alespoň jednoho člena rodiny, který

⁸⁶ Grigoryan Aleksandr, Khachatryan Knar, Remittances and Emigration Intentions: Evidence from Armenia, *International Migration*, Volume 60, Issue 6, December 2022, str.1.

⁸⁷ Štolfová Andrea, Příčiny a dopady pracovní migrace v Uzbekistánu, *Kulturní studia*, Issue: 1/2014, 23-34, str. 33.

odmítá opustit Arménii (většinou se jednalo o starší členy rodiny). Tito členové rodiny však bývají na remitecích nejvíce závislí (zasílané finanční prostředky nejvíce ovlivňují standard jejich života).

Moderní historie arménské migrace

Fenomén migrace může mít mnoho příčin – válku, bezpečnostní hrozby, politickou či ekonomickou nestabilitu země či nedostatečné pracovní a finanční možnosti v domovské zemi. Migrace se v Arménii dotýká celé společnosti, všech věkových kategorií, všech vrstev, společenských skupin i pohlaví. Velmi častým jevem je aktuálně dočasná, pracovní migrace (velmi často do Ruské federace), která se časem může přeměnit na migraci permanentní.

Většina Arménů, kteří se rozhodli k emigraci, se následně stali součástí arménské diaspory v cizině. V kontextu arménské historie hraje diaspora kruciólní roli. V samotné Arménii aktuálně žije okolo tří miliónů Arménů, zatímco mimo Arménii se nachází okolo deseti miliónů příslušníků arménského národa. Arménský národ, ať už ten, který se nachází v Arménii či v cizině, je převážně spojován na základě jazyka, víry, kolektivní paměti odkazující na velké historické momenty ale i na masakry, genocidu a další historická příkoří arménského národa. Arménská diaspora byla za dobu své existence schopna v mnoha zemích po celém světě vytvořit svá kulturní a vzdělávací centra, památky včetně kostelů a mnohé mezinárodní obchodní a sociální vazby. I přes poměrně konzervativní a protekcionistickou arménskou kulturu bývají členové diaspory schopni se do velké míry asimilovat v kultuře a prostředí nové země.

Fenomén migrace se stal součástí historické identity arménského národa a jinak tomu nebylo ani v posledních čtyřiceti letech. Velká vlna migrace, která zasáhla Arménii, následovala po zemětřesení v roce 1988. Zemětřesení velmi těžce zasáhlo především město Gjumri a Spitak a jejich přilehlé okolí. Zemětřesení nemělo na svědomí pouze smrt více než 20 000 lidí ale také poukázalo na neschopnost a nestabilitu centrální vlády z Moskvy a regionální vládnoucí garnitury v samotné svazové republice. Po zemětřesení, a i během odklizení trosk, bylo dostatečné patrné z jak chatrných materiálů byly postaveny domy, pod jejichž troskami mnozí Arméni zahynuli, zatímco stará zástavba odolala otřesům mnohem lépe. Hektická distribuce humanitární pomoci a nedostatek prostředků k odklizení škod v zimních měsících

nepřispěl k lepšímu obrázku vlády Arménské sovětské socialistické republiky. Bezprostředně po zemětřesení opustilo zemi přibližně 200 000 Arménů.⁸⁸

V následujících letech se stabilita země nezlepšovala a vyeskalování zamrzlého konfliktu v Náhorním Karabachu s kombinací rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 zapříčinilo enormní vlnu emigrace z Arménie. Mezi lety 1988 a 2001 opustilo zemi okolo 1,1 milionů lidí, což činilo okolo 30 procent tehdejší populace.⁸⁹ Mezi lety 1980 a 1990 byl největším důvodem k emigraci strach z války. Blokády spojené s nedostatkem energií, ekonomický kolaps země po vyhlášení samostatnosti a obavy z nové, nezkušené politické garnitury, která se chystala vládnout nově nezávislé zemi, zapříčinily strach Arménů z budoucnosti a zavalil důvod pro velký migrační odliv obyvatelstva.

V následujících letech, od roku 1990 do roku 2000, se alarmující migrační situace v Arménii nezlepšovala, a to i přes to, že se ekonomická situace země pomalu začala stabilizovat. Hlavním důvodem odchodu ze země stále zůstávala sociální, demografická, ekonomická a politická situace v zemi, která neumožňovala zlepšování životního standardu obyvatel. Nejčastějším důvodem k emigraci stále zůstávaly lepší finanční a pracovní podmínky v zahraničí a nedostatek adekvátně placené práce v domovské zemi. Tento fenomén opět nabral na síle během finanční krize v roce 2008. Po dobu několika následujících let se migrační situaci podařilo stabilizovat až do roku 2020, kdy znovu propukl zamrzlý konflikt mezi Arménií a Ázerbájdžánem v Náhorním Karabachu. Konflikt, který trval 44 dnů zavalil nový důvod pro další velkou vlnu migrace směrem z Arménie. Strach z války v Náhorním Karabachu, a i popřípadě v samotné Arménii s kombinací politické a ekonomické nejistoty zapříčiněné prohrou ve válce mnoho lidí motivovalo k opuštění země. V roce 2021, pár měsíců po válce, se podle oficiálních odhadů více než 103 000 lidí, což činilo okolo 3 procent obyvatel země, rozhodlo opustit zemi a emigrovat.⁹⁰ Hlavním důvodem byl strach o své blízké, pocit nebezpečí v zemi a vidina nejisté budoucnosti. Nelze samozřejmě opomenout, že válka kromě

⁸⁸Grigoryan Aleksandr, Khachatryan Knar, Remittances and Emigration Intentions: Evidence from Armenia, *International Migration*, Volume 60, Issue 6, December 2022, str.6.

⁸⁹ Makaryan Garik, Galstyan Mihran, Costs and Benefits of Labour Mobility the EU and the Eastern Partnership Partner Countries, Country Report: Armenia, str. 8

⁹⁰ Sociálně demografický úřad Arménie, *Sociálně-ekonomická situace Arménské republiky v roce 2021 - leden-září*, str. 151, https://armstat.am/file/article/sv_09_21a_520.pdf (staženo 2.6.2023).

bezpečnostních rizik s sebou přinesla i vysokou míru inflace a ekonomickou krizi (což se nejvíce projevilo na ceně potravin, která zaznamenala nejvyšší skok od roku 1990).⁹¹

Je zjevné, že v Arménii bývá největším a nejčastějším důvodem k emigraci ekonomická situace v zemi – nezaměstnanost a nedostatečné finanční ohodnocení. Avšak bezpečnostní hrozby a strach z války hrají v odchodu Arménů do jiných zemí značně velkou a významnou roli. Velké migrační vlny vždy následovaly po politickém, ekonomickém či bezpečnostním otřesu, kterému musela země za dobu své nezávislosti mnohokrát čelit. Dlouhodobá nespokojenost s vývojem země vedla ke zvýšení počtu osob, které se rozhodly emigrovat, avšak potřeba finančně zajistit svou rodinu a blízké pomocí remitencí zasílaných ze zahraničí byla a je klíčovým faktorem, který dodnes velmi viditelně ovlivňuje jak arménské migrační tendence, tak sociální, kulturní a rodinný život v celé arménské společnosti.

Kultura, identita, mentalita

V kontextu globalizace často slouží kultura, identita a mentalita jako proud odporu vůči centralizačním a homogenizačním silám, a proto může kulturní odlišnost sloužit jako ukazatel vytyčených etnických hranic.⁹² Pro etnické menšiny hraje kultura klíčovou roli jako zdroj identity a jako nástroj na odolnosti proti vyloučení a diskriminaci. Identifikace s kulturou původu pomáhá lidem udržet si hrdost v situacích, kdy jsou zpochybňovány jejich schopnosti a zkušenosti, které nabyli v zemi původu. Kultura a mentalita země původu pomáhá při osobní i skupinové stabilizaci identity příchozích do nové země a napomáhá vytváření nových etnických komunit a minorit.

Arménské společenství je silně patriarchální a řídí se převážně podle velmi konzervativních pravidel. Jakékoliv odchylky od „běžného“ arménskému rozdělení práce a „moci“ v rodině je považováno za nesprávnou a chybnou odchylku od roky prověřených a funkčních tradičních systémů, díky kterým tato historická kultura byla schopna přežít i přes četná příkoří. Tradičně bývá muž považován za živitele rodiny a hlavní autoritu rodiny, zatímco žena musí být především dobrou manželkou a matkou dětí. Jakákoliv odchylka od tohoto

⁹¹ Statistický úřad Arménské republiky, „Index spotřebitelských cen v Arménské republice, 2021 leden-červenec <https://eurasianet.org/food-prices-in-armenia-hit-generational-high> (staženo 2.6.2023).

⁹² Castles Stephen, De Haas Hein, Miller J. Mark, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, (London: Red Globe Press, 2020), str. 82.

systemu nebývá arménskou společností dobře přijímána. Velmi nelibě je také přijímáno manželství s cizincem. Manželství s příslušníkem jiné národnosti zvyšuje riziko, že další generace se budou odklánět od arménských tradic, až časem upadnou v úplné zapomnění.⁹³ Proto je pro Armény, kteří žijí v rámci diaspory, velmi důležité vychovávat své potomky v duchu arménské výchovy, tradic a kultury a pokud je to v jejich možnostech, realizovat časté návštěvy jejich země původu, aby děti nezapomněly, odkud pochází ony a jejich kořeny. Velmi důležité je pro Armény v rámci diaspory udržet arménský jazyk aktivní. Velmi častým jevem je, že se v rámci rodiny, doma, mluví výhradně arménsky (především proto, aby se nejmladší členové naučili jazyk nebo ho nezapomněli) venku, mimo domov, se většinou mluví jazykem dané země, aby Arméni vyvolali co největší pocit asimilace a splynutí s okolím. Většina dětí narozených v cizině v rámci diaspory bývá bilingvní. Velmi důležitým jednotícím prvkem Arménů v rámci diaspory je také arménská apoštolská církev. Mnoho arménských dětí navštěvuje kromě školy v rámci povinné školní docházky dané země také arménskou sobotní školu, která většinou funguje při arménském kostele či faře, která je v daném městě zřízená.⁹⁴

Pro Armény jak v Arménii, tak kdekoliv jinde v cizině, je velmi důležitý sociální status a jak je jejich okolí vnímá. Velmi často členové jedné rodiny přesně nevědí, čím se jejich příbuzní živí, či co přesně studují, což nikterak je to nelimituje v chlubení se jejich úspěchy (mnohdy jsou tyto úspěchy záměrně zveličovány, aby „ostatní měli o čem mluvit a co závidět“). Toto „vychloubání“ je praktikováno Armény i v rámci remitencí. Příjemci remitencí se v Arménii cítí být privilegováni už jen tím faktem, že jejich příbuzný žije v cizině. Dále je tento příbuzný tak schopný, a tak altruistický, že zasílá finanční podporu své rodině, která si díky tomu může dovolit žít vyšším životním standardem nežli ti, kteří remitenta v cizině nemají. Proto bývá i část peněz zasílaných ze zahraničí používána na honosné, mnohdy naprosto zbytečné věci, které by si rodina za normálních okolností nemohla pořídit, jen aby rodina ukázala, jak dobře se mají a co všechno si mohou dovolit (jedná se většinou o šperky, značkové oblečení či elektroniku).

Arméni chápou rodinu v širším smyslu než například Češi. Arméni vnímají jako blízkou rodinu i příbuzné z druhého či třetího kolena. Silné rodinné vazby jsou vnímány i v rámci

⁹³ Karapetyan Ruben, Mezhlumyan Marta, Nersisyan Sona, „*Armenian Diaspora in Dynamics*“, (Brno: Centre for the Study of Democracy and Culture, 2022), str. 100.

⁹⁴ Hachikian V. Eric, Growing Up Armenian, in Salberg Jill, Grand Sue, „*Wounds of History Repair and Resilience in the Trans-Generational Transmission of Trauma*“, (Oxfordshire: Routledge, 2017), str 268.

přiženěných příbuzných. Rodiče manželky či manžela jsou po sňatku bráni jako další rodiče. Arménská rodina, pokud má tu možnost, se velmi často navštěvuje. Manželky se za pomoci svých matek či tchýní starají o domácnost a výchovu dětí, zatímco muži se starají o finanční a materiální zabezpečení rodiny. Proto do ciziny za účelem výdělků převážně vyjíždějí muži nežli ženy.

Rodina se v Arménii na rozdíl od České republiky nechápe pouze jako muž, žena a děti ale jako velmi široký kruh blízkých. Proto je normálním jevem, že remitent zasílá peníze svým prarodičům, tetám či strýcům nebo přiženěným či přivdaným příbuzným. Tento silný prorodinný smysl je také znatelný v kinematografii, kde jsou genderové role velmi striktně rozdělené. Ženy jsou zde vyobrazovány jako dobré ženy v domácnosti, vychovávající děti správně podle arménských tradic a udržující dobré a vřelé vztahy se zbytkem rodiny.⁹⁵ Zatímco muži mají hlavní a rozhodující slovo v rodině. V arménských rodinách je také zvykem, že se manželka nastěhuje k rodině svého muže a ve stáří se stará o svou tchyni a tchána. Proto je pro arménskou rodinu tak důležité, aby žena porodila syna, jelikož to znamená, že o manžele bude na stará kolena velmi pravděpodobně postaráno. I z tohoto důvodu je v Arménii ne příliš běžné (oproti České republice), že by se pár rozvedl. Manželé mohou mít mnohé problémy ale na základě rozdělení rolí, je velmi patrné, že žena z manželství může jen těžko odejít, jelikož by mnohdy nebyla schopná být soběstačná (tento fenomén se samozřejmě s postupem času mění a přibližuje se evropským trendům, nicméně arménská společnost je stále poměrně dost konzervativní, a to především v oblastech mimo velká města).

Obava z cesty muže do zahraničí a možnosti založení nové rodiny v cizině je tedy opodstatnitelná. Rodina sice může získat finance pomocí remitencí, nicméně z dlouhodobého hlediska tento fenomén skýtá i jistá rizika. Je nutno také poznamenat, že pracovní odjezd muže do zahraničí podporuje emancipaci a větší soběstačnost ženy, která zůstala v Arménii. I když porozvodová situace je stále pro obě pohlaví v arménské komunitě velmi odlišná, zatímco muž může založit novou rodinu a pokračovat bez větších příkoří ve svém životě, ženiny možnosti nalezení nového manželství jsou již omezenější.⁹⁶

⁹⁵ Karapetyan Ruben, Mezhlumyan Marta, Nersisyan Sona, *Armenian Diaspora in Dynamics*, (Brno: Centre for the Study of Democracy and Culture, 2022), str. 106.

⁹⁶ Kokaisl Petr, *Manželství a rodina obyvatel Kavkazu a Střední Asie: Manželství a rodina Kazachů, turkmenských Belúdzů a Kyrgyzů*, (Praha: Za hranice: Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze), str. 179.

V arménské kultuře je tedy velmi důležitá sounáležitost a pospolitost. Rodina je vnímána ve velmi širokém pojetí a dá se říci, že pomoc v rámci rodiny je povinností a zároveň ctí. V rámci správnosti arménské kultury je zaslání remitencí, pokud je to možné, naprosto automatické a očekávatelné. V případě, že se tomu tak neděje (a to ne z finančních nedostatků na straně člena rodiny, který se nachází v cizině) jsou rodinné vazby považovány za špatné či poškozené. Není také výjimkou, že rodina nacházející se v Arménii na začátku velmi často pomáhá členovi rodiny v zahraničí se usadit a nalézt si pracovní místo, či vystudovat a zasílá mu finanční podporu. To se však většinou děje z počátku. Poté, co se Armén v zahraničí zorientuje a je schopen se sám o sobě postarat a následně se i dobře zaopatřit, je jeho nepsanou povinností dopřát finanční podpora i své rodině v Arménii.

Velmi častým jevem je glorifikace a idealizace rodné země Arménie u Arménů žijících v diaspoře. Většina Arménů žijících v cizině si váží své země původu mnohem více než ti, kteří v ní momentálně žijí a zemi neopustili. Zatímco u Arménů, kteří ve své zemi žijí a mnohdy jí nikdy neopustili můžeme pozorovat opačné tendence – život v cizině považují za lepší, šťastnější, bohatší a evropské země spolu s Amerikou si velmi idealizují a zkreslují.⁹⁷ Arméni žijící v diaspoře bývají velmi silní patrioti vůči své zemi a vyjadřují upřímný zájem o její stav, politické a o geopolitické a celkové dění v ní.

⁹⁷ Karapetyan Ruben, Mezhlumyan Marta, Nersisyan Sona, *Armenian Diaspora in Dynamics*, (Brno: Centre for the Study of Democracy and Culture, 2022), str. 104-105.

Analytická část

V této části práce se budu věnovat vyhodnocování výsledků své práce, kterou jsem vytvořila na základě polostrukturovaných rozhovorů s mnou vybranými informátory, kteří jsou všichni součástí transnacionální rodiny. Pro účely této práce a mého výzkumu byly vytvořeny dvě sady otázek. Jedna sada otázek byla pokládána informátorům, kteří momentálně žijí v cizině a zasílají finanční prostředky svým příbuzným a známým do země původu a druhá sada otázek byla použita pro účely získání informací od respondentů, kteří se nacházejí v Arménii a jsou příjemci remitencí. Hlavním a společným cílem obou dvou souborů otázek bylo získat maximum informací o míře vlivu remitencí na rodinu a společnost a zmapovat vlivy, a to jak negativní, tak pozitivní, se kterými se remitent i rodina remitenta musí potýkat. Jedná se převážně o vlivy sociální a společenské a minimálně ekonomické. Vlivy migrace, které jsem byla schopna vypořádat, se dají rozdělit do dvou částí – finanční, prostřednictvím transferů peněz a vliv absence jedince na celou rodinu. Dalším, sekundárním cílem dotazů, bylo zjistit, jaká je míra závislosti rodin na remitencích ze zahraničí a zda můžeme v arménské společnosti sledovat rostoucí trend „syndromu závislosti“ na financích ze zahraničí.

V této části práce budou prezentovány výsledky mé analýzy v rámci jednotlivých kapitol, které představují jednotlivé okruhy otázek, které byly informátorům kladeny. V kapitolách se objevují části, které jsou přímými citacemi výpovědí informátorů, a proto jsou psány kurzívou. Obě sady otázek (dva dotazníky) jsou přílohou této práce.

Tendence emigrovat v kontextu

V kapitole „Kontext arménské migrace“ jsem se věnovala celkovému kontextu migračních vln, které potkaly Arménii za posledních třicet let. V následující kapitole se věnuji kontextu migrace mých respondentů, které jsem zahrnula do své analýzy, kterou zakládám i na sekundárních pramenech a dalších podobných analýzách, které již byly provedeny. Práce reprezentuje celkově výpovědi deseti respondentů. Většina respondentů se rozhodla emigrovat z důvodu zlepšení ekonomické situace rodiny (a to prostřednictvím remitencí a v některých případech i postupem času snahou dostat do ciziny i další rodinné příslušníky).

Pouze dva respondenti se rozhodli emigrovat z jiných důvodů (primárně zdravotních a z důvodu nalezení partnera v cizině).

Většina mých informátorů měla z emigrací a zasíláním remitencí již bohaté minulé zkušenosti. Jejich aktuální emigrace (někteří nevyklučují, že jejich aktuální destinace emigrace je konečnou) nebyla první zkušeností.

Motivace k emigraci

Motivace emigrace mohou být u Arménů velmi různorodé a odlišné. Stejně tak tomu bylo u mých respondentů. Otázka finanční zajištěnosti, bezpečí a aspirací na lepší budoucnost a svět otevřených možností byly naprosto klíčové pro rozhodnutí opustit svou rodnou zemi. Nejčastěji emigrují ženatí muži v letech mezi dvaceti jedna lety až padesáti lety, jelikož tento věk je považován za „ekonomicky produktivní“. Mimo jiné má arménský muž v rámci rodiny roli chlebováře. V případě, že se jedná o emigraci trvalou, není výjimkou, že se k emigraci rozhodne větší kolektiv, převážně určitá část rodiny (manžel, manželka, děti a případně prarodiče). V tomto případě mohou emigrovat všichni najednou či postupně jeden po druhém.

Důvody pro emigraci bývají mnohdy i mnohem prostší. V případě žen se mnohdy jedná o důvody spojené s větší svobodou, rovnoprávností, vzděláním a možnostmi, které jsou v Arménii pro ženy mnohdy nedostupné z důvodu dodržování konzervativních tradic a uspořádání patriarchální rodiny a společnosti. Emigrace do zahraničí také pro migranty může znamenat osobní rozvoj, a to už jak v rámci studií či nových příležitostí jak v osobní rovině, tak v rovině pracovní.

Všechny níže uvedené důvody k emigraci byly přítomny v mnou vypracovaných polostrukturovaných rozhovorech a byly uváděny mými informátory.

Finanční zajištění

Finanční zajištění bylo jedním z hlavních důvodů emigrace z Arménie. Toto zjištění bylo patrné jak v rozhovorech s respondenty v rámci mé práce, tak se opakovaně vyskytovalo ve vědeckých pracích či článcích, které mi napomáhaly k dokreslení celkového obrazu daných důvodů emigrace arménské populace z Arménie. Důvod potřeby finančního zajištění bývá

přítomen u emigrace mnoha příslušníků národů z postsovětského prostoru. Emigrace v rámci Společenství nezávislých států, která zahrnuje devět z patnácti původních svazových republik je přibližně čtyřikrát větší než emigrace z evropských zemí.⁹⁸ Rozdíl mezi finanční migrací během éry Sovětského svazu je znatelný. Během sovětských let se emigrace soustřeďovala na svazové země a jednalo se o emigraci spíše pracovní a sezónní, která bývala převážně na určitý omezený čas. Zatímco dynamika emigrace za účelem finanční podpory rodiny se v posledních letech poměrně změnila. Většina emigrantů sice z počátku opouští zemi s plánem krátkodobé emigrace, ale velmi často se rozhodnou v zemi, do které odjeli za prací, zůstat a časem, pokud to bude v jejich možnostech pomoci při emigraci i dalším rodinným příslušníkům.

„Měli jsme tři děti a má žena byla těhotná, tou dobou také onemocněla má matka a potřebovala zvýšenou pozornost lékařů a léky. Potřebovali jsme více peněz a mně se v Arménii nedařilo vydělat dostatek peněz, proto jsem se na základě rady mého kamaráda vydal za prací do Ruska.“

(Rafael, Francie)

Migrační sítě

Další motivací pro migraci ze země jsou migrační sítě. Pomocí migračních sítí se mnozí potenciální emigranti mohou dozvědět o možnostech emigrace a informace o destinaci, kam by mohli či chtěli odjet. Migrační sítě mohou být nápomocné při příjezdu do cizí země a pomoci svému krajanovi s aklimatizací v dané zemi, kde oni již nějakou dobu pobývají. O možnostech emigrovat se v dnešní době lidé dozvídají pomocí sociálních sítí a internetu. Nicméně stále převládá trend, kdy je cesta do ciziny zprostředkovaná přes rodinu a jí blízké okolí či komunitní sítě. Téměř všichni informanti, kteří se účastnili mé analýzy, se o možnostech emigrovat do dané země dozvěděli od své rodiny či sociálního prostředí, ve kterém se nacházejí (je nutno zmínit, že převážná většina mých respondentů se pro emigraci rozhodla před více než deseti lety, kdy rozmach a vliv internetu a sociálních sítí ještě nebyl tak velký).

⁹⁸ Makaryan Garik, Galstyan Mihran, Costs and Benefits of Labour Mobility the EU and the Eastern Partnership Partner Countries, Country Report: Armenia, str. 33.

„Část mé rodiny se nachází v zahraničí. Sice se jednalo většinou o muže, ale říkala jsem si, že s vysokoškolským vzděláním si mohu najít lepší a lépe ohodnocené pracovní uplatnění. Po vysoké škole jsem chtěla vidět více ze světa. A právě v Německu máme nejvíce příbuzných a známých.“

(Maria, Německo)

Migrační sítě slouží jako další část migračního procesu, který se začne realizovat v zemi, kam se daný jedinec rozhodně emigrovat. Migrační sítě mají za účel sjednocovat a vytvořit vazby mezi emigranty, těmi, kteří se rozhodli emigrovat, a potenciálními emigranty. Někdy bývají tyto vazby označovány také jako sociální kapitál, protože poskytují jednotlivcům i skupinám důležité zdroje informací, různé formy sociální nebo dokonce i finanční pomoci. Existence těchto neformálních sítí usnadňuje příliv nových imigrantů do daného regionu, protože nepřímo snižuje náklady i rizika potenciální migrace a tím zvyšuje očekávaný zisk z migrace.⁹⁹

Neméně důležitý je psychologický efekt migračních sítí, díky kterým se migrant může během emigrace cítit bezpečněji, čímž se snižují jeho obavy a zvyšuje jeho schopnost emigrovat a rychleji se aklimatizovat, popřípadě asimilovat v nové zemi.

Bezpečnostní rizika

Strach z válečného konfliktu byl jedním z hlavních důvodů emigrace, a to především bezprostředně po rozpadu Sovětského svazu. Během sovětských let byl konflikt mírněn a jeho dynamika kontrolována centrální mocí z Moskvy, což se v roce 1991 změnilo (jistá nestabilita v regionu v kontextu válečného konfliktu byla znatelná již od konce osmdesátých let. Po rozpadu Sovětského svazu se konflikt přeměnil v regulérní válku mezi dvěma zakavkazskými státy). V tomto případě se jednalo hlavně o migraci dlouhodobou či permanentní. Kdykoliv se v Arménii znovu probudil zamrzlý konflikt o Náhorní Karabach, naposledy v roce 2020, zvýšila se i migrační vlna ven z Arménie.

⁹⁹ Lux Martin, Petr Sunega, Martina Mikeszová, Jiří Večerník, František Matyáš, *Analýza opatření bytové politiky směřujících k podpoře flexibility práce v ČR. 1. díl – teoretický úvod*, (Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006), str. 12.

„Arménii miluji, je to má rodná země, nikdy jsem nechtěl žít v jiné zemi. Ale měl jsem děti, manželku a starou matku. Arménii v devadesátých letech zmítala ekonomická krize a strach o bezpečí. Práce by se dala sehnat, ale těžko se vykonávala, když denně jen jednu hodinu šel plyn a elektřina. Všeho byl nedostatek. Museli jsme jít na trh, koupit kamínka, zapojit je v bytě a zatopit dřevem z okrasných stromů v jerevanském parku, aby se děti aspoň trochu zahřály. Tak jsme dál žít nemohli.“

(Razmik, Ruská federace)

Oproštění se od kulturních tradic a zvyklostí

Nemálo Arménů se rozhodlo, a to především po rozpadu Sovětského svazu, emigrovat z důvodu možnosti „žít jinak“. Po rozpadu Sovětského svazu najednou mohli tehdy již Post-Sověté lépe cestovat do zahraničí. Mnoho cestovních agentur pořádalo zájezdy do evropských zemí, což bylo pro Armény poměrně nové. Někteří emigranti se tak dostali do styku s novou, svobodomyšlnější kulturou, která jim učarovala a rozhodli se v ní zůstat.

„V Arménii se mě stále snažili provdat, každý měsíc k nám chodil nějaký chlapec se svou matkou ucházet se o mou ruku. Jenže já nechtěla. Nechtěla jsem sedět doma, rodit děti a starat se o muže. Věděla jsem, že ten čas ještě přijde, avšak viděla jsem ze života tak málo. Nechtěla jsem, aby mě stihnul stejný osud jako mou matku, která byla stále svázaná tím „co by si pomysleli nebo řekli sousedé, kdyby to či ono tak nebylo“.

(Larisa, Česká republika)

Výběr „správného“ partnera je v Arménii velmi důležitý. Muž má být schopen vydělávat peníze a žena starat se o domácnost a děti. Důležité je taky, aby si partner rozuměl s rodiči svého protějšku, respektoval je a měl k nim úctu. Dlouhodobé vídání se muže a ženy je pro arménskou společnost neakceptovatelné. Muž se co nejdříve možno musí vyslovit před rodiči ženy, posléze se rodiny rozhodnou, zda je možné zasnoubení a v případě, že ano, následuje svatba. Většinou první impulz o možnosti vyslovit se dívce a jejím rodičům přichází od mužovy matky, která na základě informací o rodině ženy a ženě samotné (většinou od rodiny, známých či sousedů) radí svému synovi, jak se zachovat.¹⁰⁰ Proto je i jeden z důvodů

¹⁰⁰ Karapetyan Ruben, Mezhlumyan Marta, Nersisyan Sona, *Armenian Diaspora in Dynamics*, (Brno: Centre for the Study of Democracy and Culture, 2022), str. 101.

emigrace Arménských žen touha po jiném životním stylu a osudu, který nabízí západní země, především ty evropské, po životě, který nebude svázaný arménskými tradicemi a patriarchálními konvencemi.

Častým jevem, a to především v rámci diaspory, je, že ženy, pokud mohou, preferují za manžela cizince, zatímco muži Arménku. Muži z diaspory jsou mnohdy schopni nechat si svou nevěstu dovézt z rodné Arménie, a to především z toho důvodu, že Arménka narozená a vychovaná v Arménii bude spíše respektovat arménský životní styl, který znamená být především manželkou, matkou, kuchařkou a uklízečkou a neaspirovat na kariéerní úspěchy a vyjadřovat snahy o emancipaci v rámci rodiny či společnosti.

Za lepším životem

Motiv „cesty za lepším životem“ byl opakujícím se prvkem v rozhovorech s mými respondenty. Pro každého sice znamenal něco jiného, nicméně se všichni shodovali, že emigrace pro ně, i jejich rodiny (které je následovaly, či profitovaly ze zasílaných remitencí) znamenala zlepšení jejich životů. Setrvání v Arménii pro ně znamenalo vždy horší variantu jejich budoucnosti. Mnozí emigranti mají ale o západním světě zkreslené informace.¹⁰¹ Pro obyvatele Arménie představuje Západ svět blahobytu, nezměrných možností a lehkého života. Mnozí si ale neuvědomují, že optimistická očekávání z emigrace mohou být mylná. Tento optimismus často velmi výrazně ovlivňuje předemigrační procesy a motivace k opuštění země. Bylo zjištěno, že mladí lidé s předchozími zkušenostmi s emigrací výrazně častěji emigrují ve srovnání s těmi, kteří nemají předchozí zkušenost s emigrací.¹⁰² Některé poznatky spojující životní spokojenost a migrační postoje lze vysvětlit pomocí „push-pull“ teorie migrace, kterou jsem již vysvětlila v teoretické části této práce. Ekonomové a další sociální vědci obvykle považují rozhodování o emigraci za investici: člověk se přesune do zahraničí, pokud zisky převáží ztráty a podle této hypotézy emigrace jsou zisky a ztráty obvykle představovány celkovým příjmem, který může člověk získat ve své vlastní zemi a v zemi jiné.¹⁰³

¹⁰¹ V rámci rozhovorů s respondenty chápu označení „Západ“ jako Evropu (která je chápána především jako Evropská unie) a Spojené státy americké.

¹⁰² Dimitrova E. Ekaterina, „Optimistic expectations and life satisfaction as antecedents of emigration attitudes among Bulgarian Millennials and Zoomers“, *AIMS Geosciences*, Volume 9, Issue 2, 2023, str. 285.

¹⁰³ Dimitrova E. Ekaterina, „Optimistic expectations and life satisfaction as antecedents of emigration attitudes among Bulgarian Millennials and Zoomers“, *AIMS Geosciences*, Volume 9, Issue 2, 2023, str. 294.

„Tou dobou byla moje žena těhotná a já jsem chtěl pro ni i pro naše nenarozené dítě lepší budoucnost. Lepší budoucnost jsem vnímal nejen v lepších finančních a pracovních možnostech ale také jako oprostění se od arménských zkostnatělých tradic.¹⁰⁴ Mezi mnou a mou ženou je totiž věkový rozdíl, a i když je malý, byl to pro mou rodinu velký problém. Řekněme, že jsme chtěli žít jinak...“

(Gevorg, Francie)

Transnacionální rodina

Tím, že se jeden či více členů rodiny rozhodnou dočasně či permanentně přesunout do ciziny ovlivňuje i dynamiku rodiny, která zůstává v Arménii. Emigrant se najednou stává součástí dvou společenství a z jeho rodiny se stává rodina rozdělená. Transnacionální rodiny se nacházejí po celém světě a můžou být ovlivněny různými faktory – daným členem rodiny, který emigruje (např. rodiče nebo děti, muž nebo žena), počtem zemí, ve kterých se členové rodiny nacházejí (např. dvě země nebo více) a délkou odloučení (např. dočasné nebo neurčité či permanentní).¹⁰⁵ Transnacionální rodiny jsou takové, které žijí nějaký čas nebo většinu času odděleně, ale udržují a společně vytvářejí něco, co můžeme chápat jako pocit kolektivní péče a jednoty, tedy “rodinnost”, napříč hranicemi.¹⁰⁶ Velký vliv na transnacionální rodiny mají v posledních letech technologie, které svým neustálým vývojem napomáhají k většímu a intenzivnějšímu propojení rodin, jejichž členové se nacházejí v různých koutech světa. Levná a dostupná volání slouží jako jakési sociální lepidlo spojující malé sociální skupiny, rodiny či jedince po celém světě.¹⁰⁷ Velký vliv na to má také internetové připojení a možnost neomezených dat v telefonním zařízení. Nejnovější technologie, dostupné datové a internetové připojení umožňují členům rodiny alespoň částečně zastávat své původní rodinné či společenské role. Pomocí počítačových či telefonních zařízení mohou kontrolovat či zadávat úkoly ostatním členům rodiny. Telefonní a internetové technologie mimo jiné umožňují migrantům se i politicky a společensky participovat (příklad Kurdistanu) v dění v zemi původu

¹⁰⁴ Gevorgova žena je o pár let starší než její muž.

¹⁰⁵ Eunae Cho, Tammy D Allen, „The transnational family: A typology and implications for work-family balance“, *Human resource management review*, 2019, Volume 29, Number 1, str.78.

¹⁰⁶ Bryceson Deborah, Vuorela Ulla, *The Transnational Family New European Frontiers and Global Networks*, (Oxford: Berg Publishers, 2002), str.7-8.

¹⁰⁷ Vertovec Steven, „Cheap Calls: The Social Glue of Migrant Transnationalism“, *Global Networks*, Volume 4, Issue 2, 2004, str. 219.

a v některých případech napomáhají k přežití celé skupiny, pokud je příliš roztříštěná, její členové od sebe vzdálení či nedostatečně fyzicky organizovaná (případ Krymských Tatarů).¹⁰⁸

Být součástí dvou světů

Být součástí dvou světů je pro transnacionální rodinu denním chlebem. A to už jak pro členy rodiny, co zůstali v zemi původu, tak pro jedince, co se rozhodl emigrovat. Rodiny, které se rozhodly žít v separaci jsou ovlivňovány více prostředími a kulturami a je možné, že se nakonec nebudou ztotožňovat ani s jednou.

„Po skoro třiceti letech v cizině nevím, kde je můj domov. Myslím, že domov již nemám. Čechy nejsou mým domovem, necítím se být jako Češka, i když Prahu považuji za místo, kam momentálně patřím. Do Jerevanu se vracet nechci. Arménie už není taková, jakou jsem ji znala. To jsem si s každou návštěvou své rodné země uvědomovala více a více.. Řekla bych tedy, že ‚doma‘ nemám nikde“.

(Larisa, Česká republika)

„Má dcera se narodila v zahraničí. Její otec není Armén, je cizinec. Je to dítě dvou kultur a zároveň ani jedné. Tam, kde se cítí být pochopena v arménské kultuře, tam se cítí být nepochopena v kultuře jejího otce a obráceně. Je to bilingvní dítě, které je kulturně rozpolcené a mnohdy nepochopené.“

(Larisa, Česká republika)

Vykořenění

Emoční strádání je bohužel součástí transnacionálního života emigrantů. Pocit stesku mají obě strany jak emigrant, tak jeho rodina. Strádání se samozřejmě odvíjí od délky pobytu v zahraničí. Pokud se jedná o krátkodobý pobyt, je pocit strádání silnější. V případě, že se jedná o dlouhodobý či permanentní pobyt a migranti si v ideálním případě najdou partnera či partnerku v hostitelské zemi je jejich pocit vykořeněnosti menší.

¹⁰⁸ Kissau Kathrin, Hunger Uwe, *The internet as a means of studying transnationalism and diaspora*, in: Baubock Rainer, Faist Thomas, *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods* (Amsterdam University Press: 2010), str. 261.

„Nejvíce mi chybí mé děti, některá vnoučata jsem ještě ani neviděla. Celý život jsem věnovala rodině, výchově dětí, starosti o manžela. Dnes se nemám o koho starat, když je i můj muž v cizině“.

(Ripsime, Arménie)

Vykořeněnost a stesk po domově a rodinných vazbách mohou cítit i ti, kteří se momentálně nacházejí v cizině. Kvůli emigraci nemohou být se svou rodinou, prožívat běžný rodinný život ve své rodné zemi (to především při krátkodobých výjezdech do ciziny).

„Rusko nemám moc rád. Je tu sice hodně Arménů ale většinou všichni, které znám přijeli za prací a kvůli penězům, někteří se ale rozhodli zůstat. Jsem tu hlavně kvůli práci, ta je tu jednoznačně lépe placená, než u nás ale vždy se těším domů. Arménie je moje rodná zem, je tam moje rodina, má žena, synové. Ale nějak rodinu zaopatřit musím, takový je život..“

(Razmik, Ruská federace)

Adaptace a integrace

Arménská diaspora má velké zkušenosti s adaptací a integrací se pod vlivy různých kultur a zároveň v udržení sdílených prvků arménské kultury, identity a mentality.¹⁰⁹ Arméni v nových kulturách velmi běžně začínají přijímat nové normy, chování a hodnoty. Toto přijetí bývá převážně v rámci „venkovního světa“. Doma se již chovají podle arménských hodnot a pravidel. Není výjimkou, že se arménské rodiny či různé skupiny na veřejnosti baví jazykem dané země, ve které se momentálně nacházejí, zatímco v soukromí opět používají svůj rodný arménský jazyk. Proces adaptace a integrace etnické skupiny se může dít rychleji u národů, které jsou si jazykově, ekonomicky a kulturně bližší.¹¹⁰

Adaptace do nového kulturního prostředí může mít dvě formy 1) aktivní, když se etnická skupina snaží ovlivnit prostředí na základě svých hodnot a norem chování – (obohacení stávající kultury) 2) pasivní, když se etnická skupina nechá ovlivnit prostředím, ve kterém se aktuálně nachází (přijímání nových hodnot).¹¹¹ Diaspory jsou neustálým střetem

¹⁰⁹ Karapetyan Ruben, Mezhlumyan Marta, Nersisyan Sona, *Armenian Diaspora in Dynamics*, (Brno: Centre for the Study of Democracy and Culture, 2022), str. 39.

¹¹⁰ Тавадов Гамлет Темирович, *Этнология. Учебник*, (Москва: Проект, 2002), str.352.

¹¹¹ Berry W. John, „Immigration, Acculturation, and Adaptation“, *Applied Psychology*, Volume 46, Issue 1, 1997, str.34.

zájmu v rámci zkoumání fenoménu integrace, jelikož se integrují do nového společenství a zároveň jsou obklopeny transnacionálními vazbami na společenství z jejich země původu.

„V České republice žiji skoro třicet let. Ale stále se tu necítím jako doma. Mám tu známé, kamarády i část rodiny. Zním kulturu, seznámila jsem se se zdejší mentalitou, naučila jsem se jazyk, stále se tu ale necítím jako doma. Mám české občanství, ale duši bych se za Česku neoznačila.“

(Larisa, Česká republika)

„Narodil jsem se v Arménii, má žena je Arménka, mé děti jsou Arméni. A jsme na to pyšní. Dnes ale žijeme ve Francii, v zemi, která nám dala pracovní, vzdělávací, a hlavně zdravotní možnosti. Jsme za to neuvěřitelně vděční. Cítíme se být i Francouzi, já s mou ženou možná méně ale mé děti, které se zde narodily, se určitě cítí být stejně Francouzi jako Armény. Děti mluví stejně dobře francouzsky jako arménsky. Do Arménie již nejezdíme. Doma jsme ve Francii, i když jednou bych chtěl dětem ukázat zemi, odkud pocházíme...“

(Gevorg, Francie)

Ti, co zůstali...

V Arménské kultuře bývá starost o rodinu a děti výhradě ženskou prací. Žena má na starosti domácí agendu, zatímco muž je považován za hlavu rodiny a chlebodáře. Mnohdy se ale stává, že se muž musí vydat pro výdělek do ciziny a ženu, popřípadě i děti musí zanechat doma. Mužská migrace zahrnuje i negativní aspekty se značnými fyzickými, psychologickými a sociálními důsledky pro opuštěné členy rodiny, zejména manželky. Tato situace vede k větší emancipaci žen a dětí v rámci přizpůsobení se situaci. Genderové role se pak tedy mohou změnit, což nemusí být s návratem muže zpět k rodině pozitivně hodnoceno. Migrace může zpochybnit tradiční genderové role, když je jeden z partnerů nepřítomen, tak druhý s větší rozhodností a větší mírou pravomocí zodpovídá za větší pole působnosti, než by obvykle musel či měl.¹¹² Některé studie ukázaly, že migrace mužů může zvýšit mobilitu, rozhodovací pravomoce a sociální participaci žen a také zlepšit jejich přístup k majetku a zdrojům zatímco

¹¹² Ferrant Gaëlle, Tuccio Michele, „How do female migration and gender discrimination in social institutions mutually influence each other?“, *OECD DEVELOPMENT CENTRE*, Research area: Perspectives on Global Development: Gender, Working Paper Number 326, March 2015, str. 14.

jiné studie uvádějí, že opuštěné manželky jsou fyzicky a ekonomicky zranitelnější vzhledem ke svým omezeným pracovním příležitostem, vysoké závislosti na remitencích, zvětšenému množství neplacené domácí práce a institucionalizovanému patriarchy.¹¹³

„Zůstala jsem tu sama. Nejdřív emigrovaly moje děti a teď i muž. Celý svůj život jsem věnovala péči o rodinu a dnes se nemohu starat ani o svá vnoučata. Dnes se sama starám o celý dům, zahradu a veškeré opravy s tím spojené.“

(Ripsime, Jerevan)

Migrace může vést k větší míře ekonomické a/nebo sociální autonomie žen. Ve většině literatury věnující se migraci nalezneme typickou genderovou dynamiku a to, že většina žen migruje pouze z důvodů sloučení rodiny jako manželky, matky nebo dcery. Rostoucí poptávka po ženách vyvolává migraci žen jako pracovní síly, a to především v oborech, jako je pečovatelský průmysl, domácnost a výroba.¹¹⁴

„Jsem velmi vděčná, že je má sestra v zahraničí, kde se jí daří dobře, má tam příležitosti, možnost se seberealizovat. Peníze, které mi zasílá, jsou potřebné, ale její přítomnost mi schází. Byly jsme na sebe hodně zvyklé.“

(Armine, Gjumri)

Absence muže je citelná i pro potomky. Když chybí hlava rodiny, musí jeho patriarchální a rozhodovací povinnosti převzít nejstarší muž v rodině.

„Vím, že peníze zasílané od otce jsou velmi potřebné, chceme dostavět dům, jenže jeho absence je znatelná. Mnoho mužských domácích povinností a rozhodnutí za něj musím dělat já. Když přijde, tak to mezi námi vytváří třecí plochy, jelikož se naše názory mnohdy neshodují... Chybí také vnoučatům, děti jsou malé a rychle se mění, můj otec u toho bohužel nemůže být.“

(Vahe, Jermuk)

V případě, že se muž rozhodne pro pracovní emigraci, je zde vždy oprávněná obava z jeho návratu domů. Rodina tedy nemusí být sužovaná pouze separací ale i rizikem permanentního opuštění. Není výjimkou, že si muži najdou v zahraničí novou ženu a

¹¹³ Saroj Koirala, „Empowering Absence? Assessing the Impact of Transnational Male Out-Migration on Left behind Wives“, *Social Sciences*, Number 80, Volume 12, 2023, str.2.

¹¹⁴ Majumdar Ananda, „Gender and Migration“, *SHESHAT Anthology*, Volume 3, March 2021, str. 10.

rozhodnou se ní začít nový život a se svou první ženou se rozvést. Je nutno poznamenat, že sociální a finanční postavení a možnosti rozvedené ženy v Arménii nejsou velké. Finanční problémy, které tímto mohou nastat, mohou být pro rodinu či samotnou ženu zcela likvidační. Porozvodová situace pro muže a ženu je v Arménii značně rozdílná. Zatímco pro muže je společensky akceptovatelné začít nový život a založit rodinu, tak pro ženu je tento proces mnohem složitější a méně společensky přijatelný.¹¹⁵ K rozvodu se nicméně uchyluje jen omezený počet párů, jelikož oficiální rozvod je emocionálně obtížný čin, který bude podroben drobnohledu komunity a jeho účastníci by museli čelit nevoli či nepochopení v rámci komunity. Proto je běžnější situace taková, kdy má muž jak manželku v Arménii, tak milenku či druhou rodinu v další zemi. Manželka může být o této situaci srozuměna (stejně tak jako rodina) a udržovat tuto informaci jako veřejné tajemství. Pro obě strany je to výhodnější postup než se rozvést a čelit hněvu rodiny a společnosti.

Vztah k nové zemi

Vztah k nové zemi se nejvíce odvíjí od doby trvání v dané zemi a vztahu, který si k ní migrant vytvoří. Každá země či lokalita, kterou migrant navštíví a zkušenosti, které si odnese mění jeho identitu. Účastníci mé analýzy jsou součástí transnacionálního společenství. Transnacionální komunita zahrnuje lidi, kteří jsou často bilingvní, snadno se pohybují mezi různými kulturami, často mají domovy ve dvou zemích a sledují ekonomické, politické a kulturní zájmy, které vyžadují jejich přítomnost v obou zemích.¹¹⁶ Adaptace a lepší pocit v nové zemi se také odvíjí od času, který v ní migrant stráví. Je nutno poznamenat, že neplatí, aspoň pro mou práci, že čím více času stráví migrant v jiné zemi, tím více se v ní cítí jako doma. Na základě rozhovorů jsem vyzorovala hlavní faktory, které vedly k dobrému vztahu k nové zemi.

¹¹⁵ Karapetyan Ruben, Mezhlumyan Marta, Nersisyan Sona, *Armenian Diaspora in Dynamics*, (Brno: Centre for the Study of Democracy and Culture, 2022), str. 108.

¹¹⁶ Portes Alejandro, „Immigration theory for a new century: some problems and opportunities“, *International Migration Review*, Volume 31, Number 4, 1997, str. 812.

1) Kulturní a jazyková blízkost

„Rusky jsem uměl snad od malička. Vyrůstal jsem v Sovětském svazu, od dětství jsem s Rusy kamarádil, znal jsem jejich mentalitu. Pracovat v Ruské federaci a s Rusy pro mě není problém, dělám to rád.“

(Razmik, Ruská federace)

2) Zázemí a migrační síť

„Přítomnost diaspor, známých a příbuzných mě motivovala k setrvání v Německu. I z tohoto důvodu se zde cítím doma. Element Arménie je v mém okolí stále přítomen, jen v rámci větších životních možností, které nabízí Německo“

(Maria, Německo)

3) Pracovní příležitosti

„Rusové mi práci našli vždy. Zaplatili za ni lépe než v Arménii a nabízeli mi sezonní práce, takže jsem mohl často jezdit domů. Ještě aby se mi tu nelíbilo...“

(Razmik, Ruská federace)

4) Migrační a institucionální podpora

„Zůstali jsme zde díky migračním a azylovým programům. Možnosti a pomoc, kterou nám zdejší systém nabídl jsme opravdu hodně ocenili a byla pro naše setrvání zde klíčová.“

(Gevorg, Francie)

5) Vzdělávací systém

„Vztah k České republice jsem časem již neměla tak vřelý jako z počátku, chtěla jsem spíše do Itálie, kde je mentalita podobnější té arménské. Mé dítě ale mělo lepší vzdělávací možnosti v Čechách, tak jsem tu zůstala.“

(Larisa, Česká republika)

Budoucnost

Pro cíle mé práce bylo velmi důležité zjistit, jaké mají migranti budoucí plány vůči své zemi. Někteří se rozhodli prokrátkodobou pracovní emigraci během níž se rozhodli jinak a následně zůstali v zemi, do které emigrovali. Jiní se rozhodli vycestovat na určité časové období, které nemají v plánu prodlužovat o více, než je nutné. Nicméně všichni respondenti, kteří jsou součástí mé analýzy mají kladný vztah ke své rodné zemi a chtějí se do ní vrátit, či ji minimálně navštěvovat.

Člověk „bez domova“

Ve více než jednom rozhovoru jsem se setkala s pocitem vykořeněnosti respondenta z jeho rodné země. Informátoři se po delší době strávené v zahraničí v Arménii již necítí doma. Setkala jsem se i s odpovědí, kdy se respondentka necítila doma ani ve své zemi původu a ani v zemi, kam emigrovala. Nazvala se tedy „člověkem bez domova“. Vykořeněnost může být způsobena i absencí migranta při důležitých milnících rodinného života či při běžném chodu domácnosti. Rodina se často musí přizpůsobit absenci jedince, který je v zahraničí a naučit se fungovat bez něj.

„Do Jerevanu se již vracet nechci. Ulice jsou jiné, domy také, nic nepoznávám. I lidé se změnili. Není to ta samá země, kterou jsem opustila. Ani ti samí lidé.“

(Larisa, Česká republika)

„Když se vracím, tak vnímám, že mi mnoho rodinných okamžiků uniklo. Oslavy, narozeniny, svatby, pohřby.. Rodina tak nějak funguje beze mě.“

(Razmik, Ruská federace)

Následující generace

V arménské kultuře je dáván velký akcent na vychovávání dětí. Budoucnost a výchova dětí je největší prioritou rodiny. Další generace malých Arménů, kteří budou dál šířit arménské hodnoty, kulturu a povědomí o ní, jsou středobodem arménské kultury a rodiny. Proto jsou rodiče schopni se mnohdy pro své ratolesti a jejich budoucnost obětovat. Tak tomu bylo i

v případě jedné mé respondentky, která se rozhodla zůstat v České republice i přes to, že musela sama vychovávat své dítě v cizí zemi bez podpory své rodiny.

„Během návštěvy mé rodiny v Jerevanu mě bratr přemlouval, ať se vrátím i s dítětem do Arménie. Nevrátila jsem se. I když jsem věděla, že v České republice budu muset po rozvodu vychovávat dítě více méně sama, tak jsem nemohla svému potomkovi sebrat lepší budoucnost, kterou Česká republika jednoznačně byla. Výchova dítěte v kruhu rodiny by pro mě byla snazší, nicméně budoucnost mé dcery a míra možností v Evropě pro její život pro mě byly prioritní.“

(Larisa, Česká republika)

Pokud se dítě narodí a vyrostе v cizině, je to pro arménskou rodinu v první řadě velké privilegium a v druhé řadě výzva. Privilegium z toho důvodu, že dítě má ve většině zemí možnost získání občanství, profituje ze sociálního a zdravotního systému dané země, kvalitnější vzdělávací možnosti a již od dětství se učí druhému jazyku. Tato situace je nicméně také výzvou pro jeho rodiče, kteří by měli být schopni vychovat svého potomka v cizím prostředí jako „správného Arména či Arménku“. Kombinace těchto dvou elementů je pro arménské rodiče v cizině velký úspěch.

„Moc jsem si přál, aby se můj syn narodil již ve Francii, kam jsme se rozhodli se ženou odstěhovat. Mé ženě, ještě když byla těhotná, se podařilo jako první odletět do Francie, kde porodila našeho prvního syna. Byl to takový první krok k naší emigraci. Všechny mé děti dnes mluví plynně jak arménsky, tak francouzsky.“

(Gevorg, Francie)

Návrat

Důvody návratu domů mohou být různé. Celkově bychom byl návrat ovlivněn několika hlavními faktory – deportací, neprodloužením víza či nevyhovění žádosti o azyl v dané zemi, ztrátou pracovní pozice a v neposlední řadě steskem po domově a rodině či z důvodu rodinných záležitostí či problémů.

Tabulka č.9 – Důvody arménských migrantů pro návrat do země původu¹¹⁷

Důvody návratu	Arménie – 47 respondentů
Deportace	23
Stesk po domově, stesk po svém prostředí, neschopnost se asimilovat	2
Ztráta práce v cizině	7
Neposkytnutí azylu, či vyhoštění	1
Rodinná situace v zemi původu	5
Problémy s adaptací v cizině	2
Špatné životní podmínky v zahraničí	2
Zlepšení situace v zemi původu	2
Jiné důvody	1

Reintegrace v zemi původu může být pro migranty mnohdy velmi náročná. Mnozí si zvykli na jiný životní standard a rytmus života v cizině a je pro ně těžké vrátit se ke starým zvykům a prostředí. Dalším problémem může být složitější proces nalezení práce a vydělaní dostatečných finančních prostředků. Navrácení se do Arménie z důvodu neprodloužení víza či jiných byrokratických problémů může i negativně finančně ovlivnit rodinu. Rodina například nemá z čeho splácet dluhy, platit režii života rodiny či podporovat mladší členy rodiny při studiích. Problém se začleněním do společnosti může způsobovat i neměnná situace v domovské zemi, kde se navrátilšímu migrantovi může zdát, že není budoucnost, která může skýtat možnosti pro lepší život. Dále také samostatnost a nezávislost rodiny může způsobit pocit nepotřebnosti a postradatelnosti dříve důležitého jednotlivce. Nicméně většina navrátilců si z celkového měřítko převážně polepší, a to především v socio-ekonomické sféře života. Drtivá většina emigrantů by reemigrovala, aby si zlepšila svou socioekonomickou situaci, ale většina by raději zůstala v Arménii, kdyby byli schopni slušně a důstojně uživit své rodiny.¹¹⁸ Bohužel se mnozí emigranti nedomnívají, že je to možné vzhledem k situaci

¹¹⁷ Ghazaryan Julia, Haji-Ismaýilova Maryam, Hulst Marc „The Return and Reintegration of Migrants to the South Caucasus: An Exploratory Study“, *International Organization for Migration*, December 2002, str.19.

¹¹⁸ Ghazaryan Julia, Haji-Ismaýilova Maryam, Hulst Marc „The Return and Reintegration of Migrants to the South Caucasus: An Exploratory Study“, *International Organization for Migration*, December 2002, str.22.

v domovské zemi a jako jedinou možnost považují migraci za práci do jiné země nebo možnost usadit se na trvalo s celou rodinou v zahraničí. Arméni, kteří jsou odhodlaní již nikdy neemigrovat, se tak rozhodli z toho důvodu, že se nechtěli cítit odcizení a odloučení od své rodiny a cítit pocit, že jsou vnímání jako druhořadí občané. Další důvod byl také pocit větší jistoty a bezpečnosti v rámci vlastní arménské komunity, kde se v případě potřeby věděli, na koho obrátit či spolehnout.¹¹⁹

Pouze dva z respondentů v rámci mé analýzy předpokládají, že se navrátí do Arménie. Zbytek respondentů přepokládá, že se v nejbližší budoucnosti natrvalo do Arménie nebudou vracet.

„Nikdy jsem neměl v úmyslu žít někde jinde než v Arménii. Do Ruska cestuji pouze za prací a finančním výdělkem. Moje vlast je Arménie, tam jsem se narodil, založil rodinu a také tam zemřu.“

(Razmik, Ruská federace)

„V Jerevanu mám ženu. Nedaří se jí získat vízum, a tak se za ní co nejčastěji vracím. Chtěl bych, abychom spolu žili se zbytek rodiny ve Francii, zatím to ale bohužel není možné.“

(Rafael, Francie)

Vliv remitencí

V teoretické části práce jsem vysvětlila, jak bude v rámci mé analýzy chápán fenomén finančních remitencí, jehož vliv má práce zkoumá. V rámci svých otázek, na které jsem se tázala informátorů, jsem se převážně věnovala sociálnímu vlivu finančních remitencí a následně, druhotně, i jevu závislosti na finanční pomoci ze zahraničí. Všichni respondenti vnímají existenci migrace, remitencí a transnacionální rodiny vesměs pozitivně. Již v rámci arménské historie byla migrace a rozdělená rodina nedílnou součástí života. Respondenti uznávají, že transnacionální způsob života v sobě může skýtat i negativní momenty, nicméně se nedomnívají, že by více strádali, nežli profitovali. V rámci odpovědí je ale nutno brát v potaz

¹¹⁹ Ghazaryan Julia, Haji-Ismayilova Maryam, Hulst Marc „The Return and Reintegration of Migrants to the South Caucasus: An Exploratory Study, str.22.

neodmyslitelnou arménskou hrdost a pýchu, která je součástí kavkazské mentality, která jednoznačně zkresluje odpovědi respondentů.

Zvýšení životní úrovně

Zvýšení životní úrovně byl faktor, který byl přítomen u všech mých respondentů. Celkově si všechny rodiny díky zasílaným remitencím finančně polepšily. Z finanční stánky byl tedy fenomén migrace vnímán z globálního hlediska pozitivně a byl přijímán jako finanční strategie a investice. Každá rodina či společenství, které se rozhodne vyslat jednoho či více členů rodiny, si musí dát na váhy dvě strany migrace – na jedné straně absence člena rodiny a na straně druhé výdělek, který může zcela změnit finanční status či dynamiku dané domácnosti.

Mít člena rodiny v cizině s sebou obvykle nese velké zvýšení životní úrovně prostřednictvím remitencí pro domácnosti nacházející se v zemi původu, dále také zasílané remittance od migranta (ať už mezi městy či regiony země nebo přes hranice) činí domácnosti odolnější vůči ekonomickým otřesům a potenciální finanční nestabilitě.¹²⁰ V rámci rozhovoru s mými respondenty jsem zjistila, že pravidelně zasílané remittance v přibližně stejných částkách jsou vnímány členy rodiny nejpozitivněji – dá se s nimi dlouhodobě počítat a předvídat tak i výdaje a možnosti rodiny do budoucna (investice, školné pro děti, hypotéka atd.) nicméně znamenají delší pobyt migrujícího jedince v zahraničí. Zatímco při kratší migraci za účelem jednoho, například sezonního, výděleku se migrant po určitém čase vrátí a přiveze s sebou jeden větší finanční obnos, se kterým je třeba v budoucnu opatrně nakládat a rozpočítat ho do určitého časového období. Je tedy možno říci, že delší migrace za účelem finančního výděleku je pro rodinu ekonomicky pozitivnější a přínosnější a zaručuje určité jistoty a možnosti. Nicméně z pohledu sociálního, rodinného a mezilidského je strádání a stesk po domově větší. Také se samozřejmě zvyšuje riziko, že daný migrant v cizině zůstane a rodina se tomuto faktu bude muset přizpůsobit (nové rozdělení povinností v rodině, větší ženská emancipace v rámci rodiny a společnosti, rychlejší mentální dospívání dětí, které musejí převzít povinnosti chybějících dospělých), nebo si v horším případě migrant vytvoří novou rodinu a do země původu se již nevrátí a přestane zasílat remittance.

¹²⁰ Michael A. Clemens, Timothy N. Ogden, „Migration and household finances: How a different framing can improve thinking about migration“, *Development policy review*, 2020, Volume 38, Number 1, str. 5.

Ztráta kontaktu s rodinou, menší pocit sounáležitosti, pocit vykořenění a nevlastnění domova či nebytí součástí rodiny byly negativní mezilidské faktory, které byly mými respondenty zmiňovány při otázkách týkajících se mezilidských změn mezi migrantem a jeho rodinou v kontextu migrace. Nicméně tyto faktory v žádném případě nebyly silnějšími a více důležitými než pozitivní finanční vliv remitencí. Tento závěr, ke kterému jsem došla v rámci mého dotazníku, může být samozřejmě ovlivněn tím, že žádný z mých respondentů se „neúspěšně“ nevrátil z ciziny s tím, že by se mu tam špatně dařilo, finančně prodělal a následně se mu vedlo lépe v Arménii.

„Bez peněz, které otec vydělává v Rusku bychom pravděpodobně nikdy nedostavěli druhé patro domu, ve kterém dnes bydlím s rodinou. Otcova absence byla znatelná, ale nějak bydlet musíme a jak bychom ty peníze za tak krátkou dobu v Arménii získali?“

(Vahe, Jermuk)

Odloučení

Separace od rodiny není v kontextu mezinárodní migrace novým jevem. Co je ale nové v rámci tohoto jevu, je zaprvé stále zvětšující se emigrace žen a rostoucí vliv nových technologií na zmenšování sociálních a emocionálních dopadů emigrace.

Ačkoliv se vědecký zájem směrem k fenoménu transnacionalismu objevil již na počátku 90. let, tak se pozornost k transnacionálním rodinám a odloučení od příslušníků rodiny začala upírat až v polovině století, a to jako k ústřednímu bodu migračních studií, které dokumentovaly využití a dopad remitencí na blaho dětí, rodiny a komunity.¹²¹

Odloučení, stesk po domově a vykořenění mohou být jedny z negativních vlivů migrace. Nejvíce negativně se migrace podepisuje na mezilidských vztazích. Separace od rodiny či společenství může být pro mnoho migrantů i důvod pro brzký návrat do země původu. Odloučení není lehké ani pro ty, kteří zůstali v zemi původu. Případy, kdy se členové rodiny rozhodli emigrovat postupně, nejsou ojedinělé. Ne vždy se však povedlo, aby se celá rodina opět sjednotila v cizině (důvody mohou být různé – byrokratické, finanční či rodinné).

¹²¹ Zentgraf M. Kristine, Chinchilla Norma Stoltz, „Transnational Family Separation: A Framework for Analysis“, *Journal of ethnic and migration studies*, Volume, 38 Number 2, str.348.

„Celá má rodina, pro kterou jsem vždycky žila, je ve Francii, někdy si říkám, že nemám pro co ráno vstát.“

(Ripsime, Jerevan)

Některé vazby mezi rodinnými příslušníky mohou být migrací nenávratně poškozeny či změněny. Většinou tomu tak bývá v případech, kdy jsou děti odloučeny od svých rodičů, především matek. K udržení vztahů pomáhá komunikace prostřednictvím telefonních hovorů, dopisů, videí či dárků, což udržuje soudržnost a pomáhá dětem vypořádat se s „nejednoznačnou ztrátou“ způsobenou migrací, tedy tím, když rodič fyzicky chybí, ale psychicky je přítomen.¹²² Být dobrým rodičem samozřejmě vyžaduje adekvátní zabezpečení svých dětí, nicméně i psychická a sociální podpora a přítomnost rodiče je důležitá. Rodiče, kteří se rozhodli emigrovat, doufají, že remitence, které posílají, dokáží zmírnit potenciální negativní dopady jejich nepřítomnosti a umožní jejich dětem jinak nedosažitelné příležitosti jako je soukromá škola nebo vysokoškolská studia. Nicméně je nutno také zmínit, že absence rodičů může mnohdy zapříčinit kladení větších nároků a povinností na děti, které musí dříve mentálně dospět, aby tyto povinnosti mohly plnit. Někteří rodiče se rozhodnou emigrovat nejdříve sami a poté, co si zajistí trvalý příjem a zázemí, rozhodnou se pro emigraci svého potomka za nimi.

Odloučení je samozřejmě velmi bolestivé pro všechny členy rodiny, nicméně může být mírněno hrdostí a pýchou na své rodinné příslušníky, především děti, kteří se rozhodly odjet do ciziny, kde jsou úspěšnější a schopni podporovat svoji rodinu.

„Vždy jsem věděla, že můj syn je výjimečný a že si zaslouží něco víc než živořit v Arménii. Dnes je schopen zajistit svým dětem krásné dětství ve Francii. Jsem ráda, že žije jinde, že žije lépe.“

(Gohar, Jerevan)

Závislost na remitencích

Obavy z negativního vlivu remitencí mohou být způsobeny jednak z důvodu strachu z odlivu pracovní síly, ale také z možnosti závislosti rodin na finančních tocích ze zahraničí, které

¹²² Zentgraf M. Kristine, Chinchilla Norma Stoltz, „Transnational Family Separation: A Framework for Analysis“, *Journal of ethnic and migration studies*, Volume, 38 Number 2, str.351-352.

mnohdy mohou převyšovat běžné arménské platy. V případě, že jsou remittance pro rodinu v Arménii dostačující na každodenní provoz rodiny a umožňují rodině pohodlně žít, není tedy důvod, aby další členové rodiny měli motivaci pracovat, když by jejich výdělek tvořil malou, a ne tak významnou část rodinného rozpočtu.

V rozvojových ekonomikách fungují remitenční platby jako druh pojištění, které chrání rodinu migrujícího pracovníka před lokálními problémy, jako je nezaměstnanost či regionální konflikty.¹²³ Když se situace v jejich domovské zemi zhorší, odpovědí pracovníka je poslat domů více peněz. To je však uskutečnitelné pouze v případě, že země, ve které migrující pracovník pracuje, bude mít i nadále silnou a stabilní ekonomiku. Tento proces byl však v posledních letech narušen a značně ovlivněn světovou pandemií COVID-19 a válkou na Ukrajině. Zvýšená závislost na remitencích má v ekonomickém hledisku důsledky především pro makroekonomickou stabilitu: remittance mohou stabilizovat kolísání ekonomiky v přijímajících zemích během klidných ekonomických období nicméně také mohou destabilizovat ekonomiku přijímajících zemí v obdobích ekonomického propadu, a to svou regulací či absencí.¹²⁴

Kromě ekonomiky jsou na remitencích závislá celá společenství, rodiny či jednotlivci. Mnohdy se jedná o starší osoby (rodiče, prarodiče), kteří jsou zcela závislí na remitencích a kterým děti či vnoučata emigrovala do zahraničí a musí se sami či s minimální pomocí starat o domácnost a její výdaje. Častým jevem je absolutní závislost žen na remitencích, které zasílá jejich muži z ciziny. Tato situace je běžná, jelikož arménská společnost je striktně patriarchální a obstarávání peněz je převážně na muži. Problém nastává v případě, kdy je potřeba, aby si žena našla práci. Ženy v pokročilejším věku nemívají dostatečné pracovní zkušenosti (jelikož většinu svého života vychovávaly děti a staraly se o rodinu) a tím pádem ani nepobírají velký důchod.

¹²³ Euan Burns, „The Fate of Remittance Dependent Economies in a Global Pandemic“, *Global Policy Journal*, 8 March 2021, <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/08/03/2021/fate-remittance-dependent-economies-global-pandemic> (staženo 17.6.2023).

¹²⁴ Poghosyan Tigran, „Remittances in Russia and Caucasus and Central Asia: The gravity model“, *Review of development economics*, Volume 27, Number 2, 2023, str. 1239.

„Na penězích od mého muže jsem zcela závislá. Můj důchod nepokryje ani náklady na provoz domu.“

(Ripsime, Jerevan)

V případě Ripsime se vyskytl i byrokratický problém zapříčiněný arménskou patriarchální společností. Jedním z důvodů, proč ji nebylo vydáno vízum do Evropské unie, aby mohla navštívit svou rodinu, byla její „papírová neexistence“. Nikdy oficiálně nepracovala, nebyla vedena na úřadu práce, nevlastnila žádný bankovní účet, což se evropským ambasadám zdálo podezřelé.

Jak jsem již zmiňovala v kapitole, která se zaměřovala na mentalitu a kulturu arménské společnosti, v Arménii je v případě rozvodu situace muže a ženy velmi rozdílná. Kromě odlišného vnímání společností (muž si může vytvořit novou rodinu a žít nový život, u ženy je tato situace těžší) je tu také otázka ekonomická. V případě, že se pár rozvede musí žena začít pracovat nebo je odkázána na pomoc ostatních členů rodiny. Nicméně i v případě, že žena pracuje nemusí být schopna vydělat dostatek prostředků pro pokrytí nákladů sebe, domácnosti a popřípadě dětí či starších členů rodiny.

„Jsem rozvedená, vše platím z jednoho příjmu. Peníze od syna jsou pro mě klíčové, hlavně teď, když se tolik zdražily všechny produkty.“

(Gohar, Jerevan)

Porozvodová situace, která se liší u obou pohlaví jednoznačně ovlivňuje i počet rozvedených manželství. Například v České republice se až 54 procent párů rozvede, zatímco v Arménii je to 17 procent.¹²⁵

Dalším negativním jevem remitencí může být malá motivace k seberozvoji, vzdělávání a celkově pracovní morálka příjemců. Tento jev může způsobovat takzvaný syndrom závislosti na remitencích. Syndrom závislosti je v kontextu remitencí zkoumán především z pohledu ekonomiky, která je kvůli své závislosti na příjmu zahraničních toků mnohem náchylnější k vnějším vlivům a otřesům, čímž se stává křehčí a nestabilnější. Nicméně syndrom závislosti se může objevovat i v sociálních a rodinných rovinách. Získávání remitencí může být poměrně

¹²⁵ Karapetyan Ruben, Mezhlumyan Marta, Nersisyan Sona, *Armenian Diaspora in Dynamics*, (Brno: Centre for the Study of Democracy and Culture, 2022), str.107.

pohodlná „výdělečná činnost“. Některým příjemcům se tak může jevit zbytečné hledat si práci, která by byla stejně či méně placená, než jsou finance zasílané ze zahraničí. Remitence však mohou zapříčinit i demotivaci ve studiu či celkovém seberozvoji. Pokud jsou remitence zasílané ve velkém množství a rodina má peněz dostatek či až přebytek, tak se některým členům rodiny, zejména náctiletým či školákům anebo univerzitním studentům může zdát, že není třeba jejich snahy či pomoci při zabezpečování rodiny a nemají tak dostatečnou motivaci k započetí či dokončení studia nebo nalezení si práce.

„Můj synovec studoval zubařinu. Nechtěla jsem, aby při studii musel pracovat, chtěla jsem, aby se soustředil jen na učení. Nedostudoval. Prý ho to nebavilo. Mrzelo mě to, ale co jsem mohla dělat...“

(Larisa, Česká republika)

„Jedna z mých cest do ciziny byla kvůli tomu, abych mohl zařídit, aby můj syn nemusel na vojnu. Chtěl jsem, aby šel studovat, aby se měl lépe než já. Dodnes mu finančně pomáhám, je to můj syn, hlady ho nenechám.“¹²⁶

(Razmik, Ruská federace)

Hledání přímé spojitosti mezi nedostatečným zájmem o studium či jeho nedokončení není cílem mé práce a domnívám se, že by v tomto případě musela být má analýza zacílená pouze na tuto otázku a problematiku. Avšak na základě své analýzy v rámci diplomové práce, která je založena na polostrukturovaných rozhovorech s deseti respondenty, jsem se setkala s případy, kdy remitence, či jakákoliv jiná pomoc z ciziny, zcela jasně ovlivnila vnímání ceny peněz, práce a úsilí peníze jakkoliv vydělat a podpořila (nikoliv zapříčinila) nečinnost či nedostatečnou motivaci jednotlivců, kteří zůstali v zemi původu, pracovat, studovat či seberozvíjet se. Spojitost mezi „zahálením“ a nedostatečnou motivací pracovat či vydělávat finanční prostředky sice nemohu na základě své analýzy a dat prokazatelně určit, nicméně vliv remitencí na tuto problematiku je jednoznačně znatelný. Proudění remitencí jsou pro rodiny velmi často klíčovými finančními toky, bez kterých by bylo pro rodinu velmi těžké udržet si určitý životní standard. V případě, že se remitence zmenší, či zcela zaniknou, nastává problém,

¹²⁶ Mnozí Arméni se bojí nechat jít své syny na povinnou vojenskou službu. Bojí se možnosti cvičení vojáků poblíž hranice s Ázerbájdžánem, kde se běžně na linii doteku objevují zbloudilé kulky od nepřítele. V Arménii není neobvyklým jevem, že se pomocí úplatků někteří vojáci přesouvají na bezpečnější cvičiště do vnitrozemí či k hranicím s Gruzii či jsou celkově zproštěni povinnosti vojenské služby.

kterému musí rodina čelit. V takovém případě musí začít pracovat členové rodiny, kteří nikdy nepracovali, nemají dostatečné zkušenosti či vzdělání nebo starší členové rodiny. V tento okamžik vzniká problém, na jehož počátku může stát prvotně závislost na remitencích následovaná bezmeznou důvěrou v jejich dostatečnou přítomnost a periodicitu po co nejdelší možnou dobu (ideálně navždy).

„Peníze od muže mi stačily, proč bych chodila pracovat. Děti sice už odešly a jsou samostatné, ale já se stále musela starat o domácnost“

(Ripsime, Jerevan)

„Odkdy se žena stará o peníze? Já jsem se starala roky o rodinu a domácnost. Proč bych to měla měnit?“

(Ripsime, Jerevan)

Závěr

Má práce *Migrace a rozvoj: Vliv a dopady remitencí z Evropy a Ruska do Arménie* si dala za cíl zodpovědět následující otázky – 1) Jaký je vliv finančních remitencí na jejich příjemce v Arménii? 2) Jaké jsou dopady remitencí v rámci „syndromu závislosti“ na arménskou společnost?

Migrace, transnacionalismus a remittance jsou pojmy, které mají hluboké historické kořeny a jsou zároveň stále aktuální tematikou ovlivňující dnešní život, společnost a její úroveň. Těmto fenoménům se odborná literatura a prameny věnují již odnepaměti nicméně, jevy, které mají prostřednictvím migrace, transnacionalismu či remitencí vliv na společnost či samotné transnacionální rodiny již nejsou tolik probádány a prozkoumány. Například samotnému jevu sociálních remitencí se až v posledních desetiletích sociologové věnují s větší pozorností (především socioložka Peggy Levitt). Stejně tak je tomu s fenoménem „syndromu závislosti“ na remitencích, který se v kontextu mé práce nevěnuje celkovému vlivu na ekonomiku daného státu, kde se nachází příjemci finanční pomocí ze zahraničí, ale vlivu, který se projevuje na chování společnosti, rodiny a jejich jednotlivých členů.

Na základě polostrukturovaných rozhovorů s deseti respondenty (pět příjemců remitencí a pět zahraničních pracovníků zasílajících remittance) jsem v rámci své práce došla k závěru, že sociální vliv remitencí na společnost je opravdu velký a znatelný. Finančně si rodina či jednotlivec přijímající pomoc ze zahraničí jednoznačně polepší ve své životní úrovni, nicméně pocit odloučení, vykořenění, nebytí součástí rodiny a jejího života jsou denním chlebem pro migranty v zahraničí, kteří se rozhodli podporovat svou rodinu z ciziny. Rodina na druhé straně také zažívá negativní stránku migrace za prací. Rodina se musí přizpůsobit novému stavu a rozdělení práce, kdy jeden ze členů není přítomen, a tak se jeho práce musí rozmělnit mezi ostatní členy rodiny, nehledě na to, zda jsou na to dostatečně dospělí či vyspělí. Migrace za prací také podporuje emancipaci žen a dává jim prostor prosazovat své vlastní zájmy v rámci rodiny či společenství (a to jak tím, že se v zemi původu najednou musí starat o sebe či rodinu, ale také v kontextu toho, že ony mohou být pracovnicemi v zahraničí na jejichž příjmu závisí finance celé rodiny).

Informátoři, se kterými jsem vedla polostrukturované rozhovory, byli vybíráni tak, aby byli co nejvíce rozdílní. Ve výběru informátorů jsem se snažila oslovit Armény v různých

věkových kategoriích z různých ekonomických poměrů a odlišných částí Arménie. I přes velké a záměrně vybrané rozdíly a odlišnosti se informátoři na mnoha názorech na remitence a vliv finanční podpory shodovali. Všichni informátoři, kteří zasílali, či zasílají remitence do své země původu cítí vykořenění ze své rodiny a společnosti. Někteří se dokonce již necítí v Arménii jako „doma“ a tvrdí, že domov již nemají. Pocit vykořenění byl jedním z největších negativních sociálních jevů, který se prolínal skoro všemi rozhovory s mými informátory. Nicméně žádný z respondentů nevedl, že by své emigrace či emigrace svého příbuzného za účelem výdělků někdy litoval či se domníval, že by se rodina v daný okamžik měla zachovat jinak (emigrace jednotlivce většinou bývá rodinné rozhodnutí). Všichni respondenti uváděli, že finanční možnosti, které migrace poskytuje, jsou pro rodinu klíčové a rozhodující v jejích životní úrovni a výrazně převyšují sociální a rodinná negativa, která přinášejí.

Velmi zajímavý fenomén, kterého jsem se dotkla v rámci svých rozhovorů, byl „syndrom závislosti“ na remitencích. Většina respondentů se primárně nedomnívala, že se jich tento fenomén týká. Nicméně po dalších doplňujících otázkách vyšlo najevo, že informátoři zasílající remitence do země svého původu často pociťují, že jejich rodiny mají nedostatečnou motivaci či vůli podílet se na finanční podpoře rodiny či své samostatnosti (občas jsem se setkala i s náznakem pocitu nevděku, či nedostatečného vděku ze strany příjemců). Nicméně je nutno poznamenat, že tento jev nebyl hodnocen negativně či s výčitkou. Informátoři si většinou svou závislost na remitencích uvědomují, nicméně se nedomnívají, že by jim chyběla jakákoliv motivace či vůle v hledání si práce, dokončení studia či v samostatném a nezávislém životě. Arménský národ je národem velmi hrdým, a proto byly tyto informace analyzovány v rámci mé práce s největší opatrností a snahou o dostatečný takt.

Je třeba poznamenat, že „syndrom závislosti“ arménských příjemců na remitencích je opravdu znatelný a mnohdy je ovlivněn i patriarchálním systémem v arménské společnosti.

Finanční remitence mají na společnost a rodiny jak pozitivní, tak negativní vliv. Remitence a jejich vliv jsou každodenní součástí transnacionálních rodin a společenství. Mnoho Arménů žije či dočasně pobývá v zahraničí a zasílají finanční pomoc svým blízkým ve své zemi původu. Rodiny z finanční pomoci jednoznačně profitují, a to i mimo jiné zlepšením sociálního statutu, nicméně pocit odloučení, vykořenění a mnoha strukturálních změn v rámci rodiny jsou stinné stránky migrace za finančním výdělkem. „Syndrom závislosti“ na

remitencích je produkt, který je výtvozem migrace a remitencí. Jeho přítomnost v arménské společnosti je nesporná, nicméně zatím není vnímán jako velký problém, který by měl měnit roky prověřenou migraci za prací do ciziny odkud jsou zasílány klíčové finance pro rodinu a společenství. Důvodem může být velká arménská soudržnost mající kořeny v historii arménské mentality, altruismus vůči svým rodinným příslušníkům či pocit povinnosti bezmezně se starat a zajistit svou rodinu.

Použitá literatura

Adams H. Richard, Page John, „Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries?“ *World Development*, Volume 33, Issue 10, 2005, 1645-1669.

Bailey J. Adrian, Drbohlav Dušan and Dzúrová Dagmara, „Migrant Remitting as Transnational Practice: Moldovans in Italy and Czechia“, *SAGE Open*, April - June 2021, 1-13.

Banaian King, Roberts Bryan, „Remittances in Armenia II: The Impacts of Remittances on the Economy and Measures to Enhance Their Contribution to Development“, *Armenian Journal of Public Policy*, 2007, Volume 1, 2007, 229-255.

Beneš Vít, Petr Drulák, *Metodologie výzkumu politiky*, (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2019).

Berry W. John, „Immigration, Acculturation, and Adaptation“, *Applied Psychology*, Volume 46, Issue 1, January, 1997, 5-34.

Bolsajian Monique, „The Armenian Diaspora: Migration and its Influence on Identity and Politics“, *Global Societies Journal*, Volume 6, Number 1, 2018, str. 30 – 40.

Brubaker Rogers, „The ‘diaspora’ diaspora“, *Ethnic and Racial Studies*, Volume 28, Issue 1, 2005, str. 1-19.

Bryceson Deborah, Vuorela Ulla, *The Transnational Family New European Frontiers and Global Networks*, (Oxford: Berg Publishers, 2002).

Castles Stephen, „Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 36, Issue 10, 2010, 1565-1586.

Castles Stephen, De Haas Hein, Miller J. Mark, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, (London: Red Globe Press, 2020).

Danièle Joly, „Some Structural Effects of Migration on Receiving and Sending Countries“, *International Migration*, Volume 38, Issue 5, 2000, 25-40.

Deepak Lamba-Nieves and Levitt Peggy, „Social Remittances Revisited“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol 37, No.1, January 2011.

Dimitrova E. Ekaterina, „Optimistic expectations and life satisfaction as antecedents of emigration attitudes among Bulgarian Millennials and Zoomers“, *AIMS Geosciences*, Volume 9, Issue 2, 2023, str. 294.

Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Pellegrino Adela, Taylor J. Edward, „Theories of International Migration: A Review and Appraisal“, *Population and Development Review*, Volume 19, Number 3, September 1993, str. 431-466.

Drbohlav Dušan, „Migrace, rozvoj a cíle udržitelného rozvoje (SDGs)“, *Zahraniční rozvojové spolupráce České republiky*, (Praha 2019).

Drbohlav Dušan, *Ukrajnská pracovní migrace v Česku: Migrace – remittance – (rozvoj)* (Praha: Karolinum, 2015).

Euan Burns, „The Fate of Remittance Dependent Economies in a Global Pandemic“, *Global Policy Journal*, 8 March 2021, <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/08/03/2021/fate-remittance-dependent-economies-global-pandemic> (staženo 17.6.2023).

Eunae Cho, Tammy D Allen, „The transnational family: A typology and implications for work-family balance“, *Human resource management review*, 2019, Vol.29 (1), 76-86.

Ferrant Gaëlle, Tuccio Michele, „How do female migration and gender discrimination in social institutions mutually influence each other?“, *OECD DEVELOPMENT CENTRE*, Research area: Perspectives on Global Development: Gender, Working Paper No. 326, March 2015.

Floerkemeier Holger, Oomes Nienke, Hauner David, Atoyán Ruben, „Republic of Armenia: Selected Issues“, International Monetary Fund, Country Report No. 06/434, 2006.

Ghazaryan Julia, Haji-Ismayilova Maryam, Hulst Marc „The Return and Reintegration of Migrants to the South Caucasus: An Exploratory Study“, *International Organization for Migration*, December 2002.

Grigoryan Aleksandr, Khachatryan Knar, „Remittances and emigration intentions: Evidence from Armenia“, *International Migration*, Volume 60, Issue 6, December 2022, 198-234.

Hachikian V. Eric, Growing Up Armenian, in Salberg Jill, Grand Sue, „Wounds of History Repair and Resilience in the Trans-Generational Transmission of Trauma“, (Oxfordshire: Routledge, 2017).

Hein de Haas, „Remittances, migration and social development : a conceptual review of the literature“, *United Nations Research Department for Social Development*, Volume 34, 2007, 1-27.

Hein de Haas, „The Internal Dynamics of Migration Processes: A Theoretical Inquiry“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 36, Number 10, Jun 2010, 1587-1617.

Hlayhel Bashar, Matheson Troy, Sakha Sahra, „Russia's War in Ukraine Could Raise Poverty in Caucasus, Central Asia“, *International Monetary Fund*, 30.11.2022 <https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/11/29/cf-russias-war-in-ukraine-could-raise-poverty-in-caucasus-and-central-asia> (staženo 10.5.2023).

Chernobrov Dmitry, Wilmers Leila, „Diaspora Identity and a New Generation: Armenian Diaspora Youth on the Genocide and the Karabakh War“, *Nationalities Papers*, Volume 48, Number 5, str. 915-930.

International Monetary Fund, Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia, Safeguarding Macroeconomic Stability amid Continued Uncertainty, May 2023.

International Monetary Fund „*Republic of Armenia: Request for a Stand-By Arrangement- Press Release; Staff Report; and Statement by the Alternate Executive Director*“, IMF Country Report No. 22/366, December 2022.

Karapetyan Ruben, Mezhlumyan Marta, Nersisyan Sona, *Armenian Diaspora in Dynamics*, (Brno: Centre for the Study of Democracy and Culture, 2022).

Klípa Ondřej, „Diaspora a rozvoj“ v *Migrace a rozvoj*, Kolektiv autorů, (Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2011), 208 – 228

Kokaisl Petr, *Manželství a rodina obyvatel Kavkazu a Střední Asie: Manželství a rodina Kazachů, turkmenských Belúdzů a Kyrgyzů*, (Praha: Za hranice: Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze).

Košťálová Petra, *Stereotypní obrazy a etnické mýty: Kulturní identita Arménie*, (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012).

Lee S. Everett, „A Theory of Migration“, *Demography*, Volume 3, Number 1, 1966, str. 47-57.

Levitt Peggy, „Social Remittances Driven Local – Level Forms of Cultural Diffusion“, *The International Migration Review*, Volume 32, Number 4, Winter, 1998, str. 926-948.

Levitt Peggy, „Transnational Migrants: When "Home" Means More Than One Country“, *Migration Policy Institute*, 2004, <https://www.migrationpolicy.org/article/transnational-migrants-when-home-means-more-one-country> (staženo 27.3.2023).

Linda Basch, Nina Glick Schiller, Cristina Szanton Blanc, *Nations Unbound: Transnational Projects, Post-Colonial Predicaments, and DeTerritorialized Nation States*, (Langhorne:PA Gordon and Breach, 1993).

Lux Martin, Petr Sunega, Martina Mikeszová, Jiří Večerník, František Matyáš, *Analýza opatření bytové politiky směřujících k podpoře flexibility práce v ČR. 1. díl – teoretický úvod*, (Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006).

Macková Lucie, „Transnacionalismus a stálost návratu v arménské návratové migraci“, *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 2022, Volume, 58, Number 1, str. 53-70.

Majumdar Ananda, „Gender and Migration“, *SHESHAT Anthology*, Volume 3, March 2021.

Makaryan Garik, Galstyan Mihran, „Costs and Benefits of Labour Mobility between the EU and the Eastern Partnership Partner Countries. Country report: Armenia“, *CASE Network Studies & Analyses* No. 461, 2013.

Masníková Helena, „Genderové aspekty nucené migrace: příběhy z ázerbájdžánské vesnice“, *Lidé města*, Volume 17, Issue 1, 2015, 89-106.

Miovský Michal, Hartnoll Richard, ed., *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: snowball sampling*, (Praha: Úřad vlády ČR, 2003).

Mišovič Ján, *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*, (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2019).

Newland Kathleen, Patrick Erin, „Beyond Remittances: The role of Diaspora in Poverty Reduction in their Countries of Origin“, *A Scoping Study by the Migration Policy Institute for the Department of International Development, Migration Policy Institute*, July 2004.

Novotný Josef, „Negativní vlivy společensko-ekonomických nerovností a mechanismy jejich regulace: argumenty z rozvojových zemí“, *Ekonomický ústav SAV a Prognostický ústav SAV*, Issue 54, number 7, 2006, 17.

Poghosyan Tigran, „Remittances in Russia and Caucasus and Central Asia: The gravity model“, *Review of development economics*, Vol.27, Number 2, 2023, 1224-1241

Portes Alejandro, „Immigration theory for a new century: some problems and opportunities“, *International Migration Review*, Volume 31, Number 4, 1997, 799-825.

„Republic of Armenia: Selected Issues“, IMF Staff Country Reports, December 2006, <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2006/434/article-A001-en.xml?rskey=y0muqU&result=6> (staženo 15.6.2023).

Ruttan M. Lore, Economic Heterogeneity and the Commons: Effects on Collective Action and Collective Goods Provisioning, *World Development* 36(5), May 2008, 969-985.

Safran William, „Diaspora in Modern Societies: Myths of Homeland and Return“, *Diaspora A Journal of Transnational Studies*, Volume 1, Number 1, 1991, 83-99.

Safran William, „Recent French Conceptualizations of Diaspora“, *Diaspora A Journal of Transnational Studies*, 12(3), 2003, 437-441.

Saroj Koirala, „Empowering Absence? Assessing the Impact of Transnational Male Out-Migration on Left behind Wives“, *Social Sciences*, Volume 12, Number 80, 2023, 2-19.

Sean Mckenzie, Cecilia Menjívar, „The meanings of migration, remittances and gifts: views of Honduran women who stay“, *Global Networks: a Journal of Transnational Affairs*, Volume 11, Number 1, str. 63–81.

Shuval T. Judith, „Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm.“ *International Migration*, Volume 38, 2000, 41-56.

Smolík Josef, „Základy metodologie: Lekce 12: Etika vědeckého výzkumu“, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie, 2020.

Sociálně demografický úřad Arménie, *Sociálně-ekonomická situace Arménské republiky v roce 2021 - leden-září*, str. 151, https://armstat.am/file/article/sv_09_21a_520.pdf (staženo 2.6.2023).

Statistický úřad Arménské republiky, „Index spotřebitelských cen v Arménské republice, 2021 leden-červenec“ <https://eurasianet.org/food-prices-in-armenia-hit-generational-high> (staženo 2.6.2023).

Stojanov Robert, Novosák Jiří, „Migrace místo pomoci? Remitence a cirkulace mozků jako nástroje rozvoje“, *Mezinárodní vztahy*, Volume 43, Number 1, 2008, 38-77.

Stojanov Robert, Strielkowski Wadim, Drbohlav Dušan, „Pracovní migrace a remitence: současné trendy v době ekonomické krize“, *Geografie*, ročník 116, číslo 4, 2011, 375-400.

Stříbrná Adriana, „Sociální remitence migrantů z oblasti Blízkého východu žijících v České republice“, *Tváře migrace*, project SDGs and Migration - Multipliers and Journalists Addressing Decision Makers and Citizens in the EU, 2019, 1-8.

Štolfová Andrea, „Příčiny a dopady pracovní migrace v Uzbekistánu“, *Kulturní studia*, Number 1, 2014, 23-45.

Тавадов Гамлет Темирович, Этнология. Учебник, (Москва: Проект, 2002).

Thomas L. Rebecca, Vardanyan Yevgine, Yagaloff Lisa, Diamond Rebekah, „Remittances: The Impact on Families in Armenia“, *Journal of Family and Economic Issues*, Volume 39, Issue 4, Number 9, 2018, 634-646.

Vertovec Steven, „Cheap Calls: The Social Glue of Migrant Transnationalism“, *Global Networks*, Volume 4, Issue 2, 2004, 219-224.

Vertovec Steven, „Transnationalism and identity“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 27, Number 4, October 2001, 573-582.

Weinar Agnieszka, Instrumentalising diasporas for development: International and European policy discourses, in: Baubock Rainer, Faist Thomas, *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods* (Amsterdam University Press: 2010), 73-89.

Wilcock Cathy, „Mobilising towards and imagining homelands: diaspora formation among U.K. Sudanese“, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 44, Issue 3, 2018, str. 374.

Yang Dean, „Migrant Remittances“, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 25, Number 3, Summer 2011.

Zentgraf M. Kristine, Chinchilla Norma Stoltz, „Transnational Family Separation: A Framework for Analysis“, *Journal of ethnic and migration studies*, Volume, 38 Number 2, p.345-366.

Ziemer Ulrike, „Belonging and Longing: Armenian Youth and Diasporic Long-Distance Nationalism in Contemporary Russia“, *Studies in Ethnicity and Nationalism*, Volume 10, Issue 2, October 2010, str. 290-303.

Přílohy

Příloha č.1. – otázky pro respondenty přijímající remitence

Základní informace
Kolik ti je let?
Žiješ celý život v Arménii? Kde?
Jaké máš povolání?/Co děláš v Arménii?
Žiješ sám/sama?
Od koho přijímáš remitence?
Migrace
Jak snášíš odloučení?
Jak dlouho jsi se neviděl/a se svým příbuzným, který ti zasílá remitence?
Vnímáš nějaká negativa finanční migrace? Pokud ano, jaká?
Máš v plánu emigrovat za svými rodinnými příslušníky?
Transnacionální rodina
Od té doby, co se (jméno rodinného příslušníka) přesunul/a do ciziny, se něco změnilo ve tvé rodině nebo na tobě?
V jak častém jste kontaktu? Je to dostačující?
Jezdíš do ciziny za (jméno rodinného příslušníka)?
Je znát absence (jméno rodinného příslušníka) v rodině? Pokud ano, jak a jak se s ní rodina vyrovnává?
Pomáhají při odloučení mobilní či počítačové technologie?
Jsou finance zasílané ze zahraničí pro tebe/tvou rodinu klíčové? Pokud ano, do jaké míry?
Litoval/a jsi někdy, že jste se rozhodli pro emigraci (jméno rodinného příslušníka) za účelem finančního výtěžku do zahraničí?
Konzultuješ výdaje rodiny s rodinným příslušníkem v zahraničí, který zasílá finanční prostředky?
„Syndrom závislosti“
Cítíš se být závislý/á na remitencích zasílaných ze zahraničí?
Jak vnímáš vliv remitencí (finanční i sociální/rodinný)?
Uživil/a by ses, kdyby finanční prostředky nepřicházely?
Stalo se, že by finanční prostředky nedorazily nebo dorazily v menší míře? Pokud ano, jaký to mělo na tebe, případně na celou rodinu vliv?
Nedomníváš se, že kvůli financím za zahraničí máš (měl/a jsi) menší motivaci pracovat (studovat/dostudovat)?
Cítíš vděk vůči rodinnému příslušníkovi, který ti zasílá remitence?

Příloha č.2. – otázky pro respondenty zasílající remitence

Základní informace
Kolik je ti let?
Odkud pocházíš?
Kde jsi v zahraničí a jak dlouho se tam nacházíš?
Jakou práci v zahraničí vykonáváš?
Jsi v zahraničí dlouhodobě nebo jsi vyjel za sezonní práci?
Migrace
Proč jsi se rozhodl/a emigrovat?
Jak často jezdíš do Arménie? Jak často vídáš svou rodinu?
Co tě přesvědčilo k emigraci? Hrála v tom roli diaspora, migrační sítě?
Máš v plánu přesunout k sobě do zahraničí i zbytek rodiny?
Vnímáš dnes své rozhodnutí emigrovat jako dobré?
Jaká jsou pro tebe negativa finanční migrace?
Co ti migrace dala a naopak co ti vzala?
Transnacionální rodina
Jak snášíš odloučení?
Jsi stále „aktivním“ členem rodiny v Arménii?
Budeš se vracet do Arménie? Vidíš svou budoucnost (popřípadě budoucnost své rodiny) v Arménii?
Jak se změnil tvůj vztah k rodině po tvé emigraci?
Když přijedeš domů, jaké změny v dynamice fungování rodiny vnímáš?
Jaká jsou podle tebe negativa transnacionální rodiny?
Máš pocit vykořenění?
„Syndrom závislosti“
Je tvá rodina závislá na remitencích, které jim zasíláš?
Domníváš se, že jejich motivace pracovat/studovat/seberozvíjet se klesá v kontextu remitencí?
Rozhoduješ o tom, jak budou remitence v rodině použity?
Vnímáš závislost tvé rodiny na financích zasílaných ze zahraničí jako negativní?